

Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni ile Davanın Esasına Girme (Revision Au Fond) Yasağı Arasındaki İlişki*

The Relationship Between Public Order in the Recognition and Enforcement of Foreign Judgements and the Prohibition of Revision Au Fond

Zeynep ÖZGENÇ**

ÖZ

Yabancı mahkeme kararlarının Türk hukukunda kesin hüküm ve kesin delil etkisi doğurması Türk mahkemelerinden alınacak tanıma kararına; bunun yanı sıra icra kabiliyeti kazanması ise tenfiz kararına bağlıdır. Davanın esasına girme (Revision Au Fond) yasağı ya da diğer adıyla revizyon yasağı ise hakimın yabancı mahkeme kararlarının Türk hukukunda hukukî sonuç doğurmasına ilişkin karar verme yetkisini sınırlamaktadır. Buna göre hâkim, yabancı mahkeme kararına konu edinilen maddi vakıalar ile delilleri değerlendiremez ve uygulanacak hukuk da dahil olmak üzere hukuk kurallarının doğru uygulanıp uygulanmadığına ilişkin denetim yapamaz.

Diğer yandan, davanın esasına girme yasağının katı bir şekilde uygulanması birtakım sakıncaları da beraberinde getirebilmektedir. Öğretide bu yasağın katı bir şekilde uygulanması gerektiğinin savunulmasına karşılık, kamu düzeni müdahalesi ile sınırlı olmak kaydıyla bazı durumlarda davanın esasına girme yasağının göz ardı edilebileceği de iddia edilmektedir. Söz konusu mesele çerçevesinde çalışmamızda kamu düzeni denetiminde esas alınan kriterlerin neler olduğu ve bu kapsamda bazı durumların tespitinin davanın esasına girme yasağının istisnası olup olmadığına yargı kararları ekseninde ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Davanın Esasına Girme Yasağı, Tanıma, Tenfiz, Kamu Düzeni, Temel İnsan Hakları.

ABSTRACT

Foreign court decisions shall have the effect of res judicata and conclusive evidence with the recognition decision taken from authorized Turkish courts. In order for a foreign judgment to be enforced, it shall be subject to the enforcement decision of the competent Turkish court. The prohibition of revision au fond limits judicial discretion to decide on the recognition and enforcement of foreign judgement. Accordingly, the judge shall not re-evaluate the material facts and evidence that are the subject of the decision and shall not review whether the rules of law, including the applicable law, are applied correctly. On the other hand, the strict implementation of the prohibition of revision au fond may bring some challenges. Although it is argued in the doctrine that this prohibition should be strictly enforced, it is also claimed that the prohibition of revision au fond can be ignored in some cases, provided that it is limited to public order intervention. Within the framework of the aforementioned issue, in our study, it is aimed to explain what the criteria are taken into account in the public order intervention and whether the determination of certain situations is an exception to the prohibition of entering the merits of the case in the light of judicial decisions.

Keywords: Prohibition of Revision Au Fond, Recognition, Enforcement, Public Order, Fundamental Human Rights.

* Bu makale, 04-06 Temmuz 2022 tarihlerinde “Uluslararası Akdeniz Hukuk Kongresi”nde sunulan tebliğın genişletilmiş tam metin hâlidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, zeynepm@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6402-769X.

GİRİŞ

Türk hukukunda tanıma-tenfiz hâkiminin, kural olarak, yabancı mahkeme kararının doğruluğunu inceleyemeyeceği kabul edilmektedir. Davanın esasına girme (*revision au fond*) yasağı olarak kabul edilen bu kurala göre, yabancı hâkimin karara esas teşkil eden delilleri doğru değerlendirip değerlendirmedeği, yeterli olup olmadığı, uygulanan hukuku yerinde uygulayıp uygulamadığı, maddî vakıaları nasıl takdir ettiği araştırılmaz. Aksi takdirde yabancı mahkeme kararı revize edilerek yeni bir hüküm tesis edilmiş olurdu.

Çalışmamızın sonraki aşamalarında belirteceğimiz üzere, bazı durumlarda yabancı mahkeme kararlarının tanınması-tenfizi için Milletlerarası Özel Hukuk ve Usûl Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)¹ madde 54/c uyarınca aranan “*hükümün kamu düzenine açıkça aykırı bulunmaması*” şartının tespitinde davanın esasına girme yasağının göz ardı edilmesi gerekmektedir. Aslında her iki şartı kesin sınırlarla ayırmak kolay gözükmemektedir. Zira kamu düzeni zamana ve mekâna göre değişen izafi bir kavramdır. Her somut olayın özellikleri dikkate alınarak değerlendirildiğinden, hükümün kamu düzenine açıkça aykırılığının tespitinde hâkimin takdir yetkisi diğer tanıma-tenfiz sebeplerine nispeten daha geniştir. Bu noktada davanın esasına girme yasağı, hâkimin takdir yetkisinin de sınırını oluşturmaktadır.

Çalışmamızda öncelikli olarak yasağın hukukî temelleri ve ortaya çıkış sebepleri ortaya koyulacak, daha sonra “*hükümün açıkça kamu düzenine aykırılığı*” belirlenirken dikkate alınan bazı kriterler kapsamında davanın esasına girme yasağının istisnasının gerekliliğini inceleyeceğiz.

I. DAVANIN ESASINA GİRME YASAĞI

Davanın esasına girme yasağı, yabancı mahkeme kararının revize edilememesi anlamına gelmektedir. Daha net bir ifadeyle, tanıma-tenfiz aşamasında yabancı ilâmın doğruluğuna itibar edilme zorunluluğunu ifade etmektedir. Yasak kapsamında yabancı hâkimin ulaştığı sonucun yerine, baştan muhakeme edilerek delillerin değerlendirilip esasa ve usûle uygulanacak hukukun yeniden tatbik edilmesine cevaz verilmemektedir². Aksi takdirde yabancı mahkeme kararına karşı derin bir güvensizlik doğacaktır³. Bu da devletler arasındaki dayanışmanın sarsılmasına sebep olacağı için adalete zamanında ve makul çaba ile erişime engel olacaktır⁴.

1 Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Kanun Numarası 5718, Kabul Tarihi: 27.11.2007, RG 12.12.2007/26728.

2 Bu konuda bkz., Ergin Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (23. Bası, Beta 2021) 520, (*Devletler Hususî*); Ergin Nomer, *Milletlerarası Usûl Hukuku* (2. Bası, Beta 2018) 185, (*Usûl*); Cemal Şanlı, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları* (Beta, 2019) 300-301, (*Ticari Akitler*); Aysel Çelikel ve Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk* (17. Bası, Beta 2021) 725-726; Cemal Şanlı, Emre Esen ve İnci Ataman-Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (10. Bası, Beta 2023) 651; Pınar Güven, *Tanıma-Tenfiz, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (Yetkin 2013) 81.

3 Cedric Vanleenhove, ‘Normative Framework For The Enforcement Of U.S. Punitive Damages In The European Union, Transforming The Traditional ‘No Pasarán!’ (2016) 41 Vermont Law Review 347, 378.

4 Matthias Weller, ‘Mutual Trust, In Search of The Future of European Union Private International Law’ (2015) 11(1) Journal of Private International Law 64, 70.

Türk hukukunda davanın esasına girme yasağına ilişik açık bir kanun hükmü bulunmamaktadır. Diğer yandan 2 Temmuz 2019 Tarihli Hukukî veya Ticarî Konularda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında La Haye Sözleşmesi⁵ madde 4/II'de “*tanıma-tenfiz istenen devlette kararın esasına ilişkin bir değerlendirme yapılamayacağı, bu tür değerlendirmelerin sadece işbu Sözleşme'nin uygulanması bakımından gerekli olduğu ölçüde yapılabileceği*” kabul edilmektedir⁶. Sözleşmede yasağa mutlak olarak yer verilmemekte, yine bu düzenlenmenin sınırları içerisinde istisnasının söz konusu olabileceği ifade edilmektedir.

AB hukukunda 12 Aralık 2012 tarih ve 1215/2012 sayılı Medeni ve Ticari Hukuk Davalarında Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Tüzük (Brüksel Ibis Tüzüğü)⁷ madde 52'de “*üye devlet mahkeme kararlarının, diğer üye devlet mahkemeleri tarafından hiçbir şekilde esasının incelenemeyeceği*” hükme bağlanmaktadır. Hükmün istisnasına yer verilmeyerek mutlak olarak düzenlendiği için ilâmın kendisinin inceleme konusu yapılamayacağı iddia edilmektedir⁸. Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) da *Krombach v. Bamberski*⁹ kararında davanın esasına girme yasağı nedeniyle sadece temel hukuk kurallarının ihlâlinde kamu düzenine aykırılığın kabul edileceğini belirtmektedir¹⁰. Ayrıca Divan *Gambazzi*¹¹ kararı ile böyle bir değerlendirmenin ilgililerin yasal yollarını belirlemek ve savunma hakkına gereği gibi riayet edilerek dinlenme imkânı sunulduğunu tespit etmek ile sınırlandırıldığı müddetçe davanın esasına girme yasağına aykırılığın söz konusu olmayacağını ifade etmiştir¹². Bu kapsamda ABAD, *Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd*¹³ kararında kamu düzeni istisnasının uygulanabilmesi için tenfizin talep edildiği devletin hukuk düzeninde benimsenen vazgeçilmez bir hukuk kuralının veya temel olarak kabul edilen bir hakkın *açık ve orantısız* bir şekilde ihlâl edilmesi gerektiğine hükmetmiştir¹⁴. Böyle bir incelemenin,

- 5 La Haye Milletlerarası Özel Hukuk Konferansı'nın (*Hague Conference on Private International Law*) çalışmaları sonucu hazırlanan bu sözleşmenin tam metni Konferans'a üye olan devletler tarafından oybirliği ile kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Sözleşme'nin İngilizce tam metni için bkz., <<https://assets.hcch.net/docs/806e290e-bbd8-413d-b15e-8e3e1bf1496d.pdf>> accessed 23.07.2023.
- 6 Abdullah Harun Korkmaz, *Tanıma-Tenfiz Hukukunda Yeni Eğilimler, 2 Temmuz 2019 Tarihli Hukukî veya Ticarî Konularda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında La Haye Sözleşmesi* (Oniki Levha 2021) 57-58; Ceyda Süral Efeçinar, 'Possible Ratification of the Hague Convention by Turkey and Its Effects to the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments' (2020) 40(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (Prof. Dr. Cemal Şanlı'ya Armağan) 775, 782; Yusuf Çalışkan ve Zeynep Çalışkan, '2 Temmuz 2019 Tarihli Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Lahey Anlaşmasının Değerlendirilmesi' (2020) 40(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (Prof. Dr. Cemal Şanlı'ya Armağan) 231, 240.
- 7 İşbu Tüzüğün İngilizce tam metni için bkz., <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX,32012R1215>> accessed 23.07.2023
- 8 James Fawcett and Janeen M. Carruthers, *Cheshire, North & Fawcett Private International Law* (Oxford University Press 2008) 612.
- 9 Case C-7/98 *Krombach v. Bamberski* [2000] ECR 2000 I-01935.
- 10 *Krombach v. Bamberski*, paras. 37. Ayrıca AB hukukunda kamu düzeni müdahalesi hakkında bkz. Ceyda Süral, 'Avrupa Birliği Usûl Hukuku' iç Ceyda Süral ve Uğur Tütüncübaşı (edr), *Avrupa Birliği Devletler Özel Hukuku* (Adalet 2016) 222.
- 11 C-394/07 *Marco Gambazzi v. Daimler Chrysler Canada Inc. and CIBC Mellon Trust Company* [2009] ECR 2009 I-02563.
- 12 *Marco Gambazzi v. Daimler Chrysler Canada Inc. and CIBC Mellon Trust Company*, paras. 46.
- 13 C-619/10 *Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd* [2012] ECLI,EC,C,2012,531.
- 14 *Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd*, paras. 55. Karar, bir hakkın temel olarak nitelendirildikten sonra onun “açık ve orantısız” bir şekilde ihlâl edilmesinin aranmaması gerektiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Gilles Cuniberti, “The Recognition of Foreign Judgments Lacking Reasons In Europe, Access To Justice, Foreign Court Avoidance, And

yargılamanın konusu veya temeli hakkında bir değerlendirme içermemesi halinde davanın esasına girme yasağına aykırı görülemeyeceği belirtilmiştir¹⁵.

Açık bir düzenleme olmasa da MÖHUK'ta bazı hükümlerden yola çıkarak davanın esasına girme yasağı kabul edilmektedir. Şöyle ki; yabancı mahkeme kararlarının tenfizi şartlarını düzenleyen MÖHUK madde 54'te “*yetkili mahkemenin, tenfiz kararını hükümde belirtilen şartlar dâhilinde vereceği*” belirtilmektedir. Bu hükümle hâkime, yabancı mahkeme kararını sadece MÖHUK'ta aranan koşullar bakımından inceleme yetkisi verilerek bağlı yetki tanınmaktadır¹⁶. Ayrıca MÖHUK madde 55/II'de de “*karşı tarafın ancak tenfiz şartlarının bulunmadığını veya yabancı mahkeme ilâmının kısmen veya tamamen yerine getirilmiş yahut yerine getirilmesine engel bir sebep ortaya çıkmış olduğunu öne sürerek itiraz edebileceği*” düzenlenmektedir. Aynı hususlar tanıma kararının verilmesi içinde geçerlidir. Zira MÖHUK madde 58'de “*tanıma kararının yabancı ilâmın tenfiz şartlarını taşıdığıнын (madde 54/I-a dışında) mahkemece tespitine bağlı olduğu*” kabul edilmektedir. İlgili hükümlerden yola çıkılarak, yabancı mahkeme kararlarının tanıma-tenfizinde kanunda yer alan şartlara uygunluk açısından değerlendirme yapılabileceği, davanın esasının incelenmeyeceği sonucuna ulaşılmaktadır¹⁷. Yargı kararında¹⁸ da yasağın mahiyetine ve önemine vurgu yapılmaktadır.

Bu kapsamda davanın esasına girme yasağının mahiyeti şu şekilde özetlenebilir:

Yabancı mahkeme hükmünde esas alınan hukuk kurallarının yabancı hâkim tarafından nasıl uygulandığı, yorumunda hata bulunup bulunmadığı incelenemez¹⁹. Dolayısıyla uygulanan hukuk kurallarının doğru uygulanıp uygulanmadığının denetimi de esasa girme yasağının ihlâli anlamını taşıyacaktır²⁰.

Yabancı mahkeme hükmünün, Türk hukukundaki emredici hükümlere tamamen ve kısmen aykırı olup olmadığı tetkik edemez²¹.

Efficiency' (2008) 57(1) International and Comparative Law Quarterly 25, 34.

15 *Trade Agency Ltd v. Seramico Investments Ltd*, prg. 62.

16 Süral Efeçinar (n 6) 782; Cemile Demir Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni* (Seçkin 2001) 76-77, (*Kamu Düzeni*).

17 Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 127; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 652; Nuray Ekşi, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (2. Bası, Beta 2020) 314; Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (3. Bası Yetkin 2022) 293-294; Hatice Selin Pürselim ve Can Yöney, 'Türk Hukukunda Gereksiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (2022) 42(1) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 1, 7; Gizem Ersen Perçin, 'Gereksiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli' (2015) 1(1) Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 61, 71, ('Gereğe').

18 Örneğin, Yargıtay 11 HD, 2018/2555 E 2019/391, 16.01.2019; Yargıtay 11 HD, E 2017/259 K 2018/2278, 02.04.2018; Yargıtay 3 HD, E 2013/12146 K 2013/16538, 25.11.2013; İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 44 HD, E 2020/1339 K 2022/1753, 15.12.2022; İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 13 HD, E 2019/589 K 2019/1444, 23.10.2019 <www.legalbank.com> Erişim Tarihi 24.08.2023.

19 Ekşi (n 17) 298; Ahmet Cemal Ruhi, *Türk Hukukunda Yabancı Nafaka İlamlarının Tenfizi* (Seçkin 2013) 253, (*Nafaka*); Ebru Şensöz Malkoç, *Aile Hukukuna İlişkin Yabancı Kararların Tanınması* (Oniki Levha 2017) 384.

20 Sibel Özel, Mustafa Erkan, Hatice Selin Pürselim ve Hüseyin Akif Karaca, *Milletlerarası Özel Hukuk* (Oniki Levha 2022) 737.

21 Şanlı, *Ticari Akitler* (n 2) 303; Ekşi (n 17) 298; Ruhi, *Nafaka* (n 19) 253.

Yabancı mahkemenin kendi usûl hükümlerini doğru tatbik edip etmediği araştırılamaz. Bu kapsamda yabancı hâkimin delilleri yerinde değerlendirmedeği, maddî vakıaları yanlış takdir ettiği gerekçesi tanıma-tenfiz reddi olarak kabul edilemez, maddî vakıaların takdirî bakımından hatalı olduğu yönündeki itirazlar dikkate alınamaz ve ayrıca ispat vasıtalarının nevi, ileri sürülmesi ve toplanması usulü inceleme konusu yapılamaz.²²

Yargıtay bir kararında²³, “*yabancı mahkeme kararlarına esas olan vakıaların ispatı kapsamında yeni delillerin sunulmasını davanın esasına girme yasağına aykırı*” kabul etmiştir. Öğretide Yargıtay’ın bu yaklaşımı eleştirilmektedir²⁴. Kanımızca da yasağın bu yönü, sadece yabancı mahkeme kararına esas teşkil eden uyumsuzluğa ilişkin olduğundan tanıma-tenfiz şartlarının varlığının ispatı noktasında tarafların delil ikâmesinde bulunulabileceği ve her türlü delil ile ispat faaliyetini gerçekleştirebileceği kabul edilmelidir²⁵. Davalının itirazı üzerine ileri sürülebilen aşkın yetki ile yabancı mahkemenin savunma haklarının ihlali iddiaları dışındaki şartları hakim re’sen araştırabilecek olsa da, bunların varlığına ilişkin dahi tarafları delil ikâmesine davet edebileceği; yükü yerine getirmeyen tarafın bunun usûlî sonuçlarına katlanmak zorunda kalacağı belirtilmektedir²⁶.

Bu noktada kamu düzeni denetimi ile davanın esasına girme yasağı arasındaki hassas çizgi belirsizleşebilmektedir. Örneğin, çocuğun velâyetinin babaya bırakıldığı bir yabancı mahkeme kararının, kamu düzenini açıkça ihlâl ettiği için çocuğun yüksek menfaatine aykırı olduğunun tespit edilmesi gerekir. Yabancı mahkeme hükmünü verirken velâyetin annede kalması durumunda çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişiminin olumlu yönde olacağına dair doktor raporunu göz ardı etmişse ya da sonradan bu yönde bir delil elde edilmişse şayet, bu raporun tenfiz aşamasında dikkate alınması Yargıtay’ın söz konusu anlayışı çerçevesinde davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil edecektir. Ancak kanımızca yabancı ilâm kesinleştikten sonra ortaya çıkan delillerin değerlendirilmesi yabancı hâkimin takdirinin değerlendirmesi anlamını taşımayaacağından yasağı da ihlâl etmeyecektir. Buna karşılık hükme etki edebilecek delilin yabancı hâkim tarafından göz ardı edilmesi ise kamu düzeni müdahalesi için yeterli bir sebep olarak kabul edilmekle birlikte, hâkimin takdirinin değerlendirildiği böyle bir durumda kamu düzeni denetimi ile sınırlı olmak kaydıyla davanın esasına girme yasağının göz ardı edilebilmesi gerektiği görüşündeyiz.

22 Şensöz Malkoç (n 19) 388; Ruhi, *Nafaka* (n 19) 255; Musa Aygül, ‘Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usûl Hukuku Problemleri’ (2011) 31(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 83, 106.

23 Yargıtay HGK, E 2000/2-1051 K 2000/1068, 21.06.2000 <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 06.06.2023.

24 Aygül (n 22) 98; Mehmet Köle, ‘Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Usûl’ (2016) 21(34) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 39, 75.

25 Aygül (n 22) 98.

26 Aygül (n 22) 90.

II. HÜKMÜN KAMU DÜZENİNE AÇIKÇA AYKIRILIĞININ TESPİTİNDE DAVANIN ESASINA GİRME YASAĞININ UYGULANMASI

A. GENEL OLARAK

Kamu düzeninin net bir tanımı olmamakla birlikte, yabancı mahkeme hükmünün hangi hallerde Türk kamu düzenine açıkça aykırı sayılabileceği öğretide ve mahkeme kararlarında tespit edilmiştir²⁷. Buna göre, yabancı hükmün anayasanın veya hukuk sisteminin temel ilkelerine (vazgeçilmez prensiplerine), Türk toplumunun genel örf-âdet ve ahlak telakkilerine aykırı olması halinde Türk kamu düzenine açıkça aykırılıktan bahsedilebilecektir. Mahiyetine bakılacak olursa kamu düzeni müdahalesinin, hukukî ve ticarî meselelerden ziyade kişi hallerine ilişkin yabancı mahkeme kararlarında daha sıkı tatbik edildiği görülmektedir²⁸.

MÖHUK madde 54/c'den de açıkça anlaşılacağı üzere, tanıma-tenfizde yabancı mahkeme kararlarının sadece hüküm kısmının Türkiye'de hukukî sonuç doğurup doğuramayacağına bakılır, kararın uygulanması sonucu ortaya çıkan somut durum ve etkiler dikkate alınır²⁹. Diğer bir ifadeyle yabancı mahkeme kararında kamu düzenine aykırılığın incelenmesi istenen kısım "hüküm fıkrası" olarak kabul edilen yargılamadan elde edilen hukukî sonuç veya sonuçlardır³⁰.

Sadece hükmün sonuç doğuracağıın kabulü, davanın esasına girme yasağının da doğrudan sonucu ve sınırını oluşturmaktadır³¹. Öğretide de davanın esasına girme yasağı kapsamında yabancı hâkimin takdir ettiği maddî vakıalar, değerlendirdiği deliller ve usûl ile esasa uygulanacak hukuktan hareket edilme mecburiyeti bulunulduğundan, yabancı mahkeme hükmünün tesis edildiği şekilde kamu düzenine açıkça aykırılığının incelenmesi gerektiği kabul edilmektedir³². Yargıtay da "yabancı mahkeme kararının esasına uygulanan hukukun Türk kamu düzenine aykırılığının incelenemeyeceğini, sadece hükmün tenfizi neticesinde ortaya çıkan hukukî sonuçların kamu düzenine aykırı olması halinde mahkeme kararının tenfizinin reddedilebileceğini" kabul etmektedir³³.

27 Şanlı, *Ticari Akitler* (n 2) 293; Çelikel ve Erdem (n 2) 763-764; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 688-695; Bilgin Tiryakioğlu, *Yabancı Boşanma Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1996) 47, (*Boşanma*). Yargıtay da kamu düzeni kavramını 10.02.2012 tarihli E 2010/1, K 2012/1 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı'nda bu şekilde tanımlamaktadır.

28 Günseli Öztekin Gelgel, 'Recognition and Enforcement of Foreign Court Judgments Within The Framework of The Application The Supreme Court of Appeals' iç Rayegan Kender ve Samim Ünal (edr), *Prof. Dr. Tahir Çağa'nın Anısına Armağan* (Beta 2001) 392, ('Recognition and Enforcement').

29 Hacı Can ve Ekin Tuna, *Milletlerarası Usul Hukuku* (3. Bası, Adalet 2022) 358.

30 Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 531; Nomer, *Usûl* (n 2) 200; Şensöz Malkoç (n 19) 383; Demir Gökyayla *Kamu Düzeni* (n 16) 127.

31 Şanlı, *Ticari Akitler* (n 2) 302; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 696; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk* (Vedat 2020) 207. Aygül, yabancı hâkimin hükmün esasına dayandırdığı delilin veya kanun hükmünün kamu düzenine aykırılığı için kararın içeriğine bakılmasının zorunlu olduğu, bu hususun davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil etmeyeceğini savunmaktadır. Aygül (n 22) 108-109.

32 Ergin Nomer, 'Rızaî Boşanma ve Kamu Düzeni' (1984) 4(2) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 94, 97, ('Rızaî Boşanma').

33 Yargıtay 18 HD, E 2014/3930 K 2014/10998, 19.06.2014, <www.legalbank.com> Erişim Tarihi 24.08.2023.

Aslında davanın esasına girme yasağı kamu düzeni denetiminin istisnai niteliğinin de gereğidir. Öğretide bu nitelik göz önünde bulundurularak yasağın mutlak olarak kabul edilmesi gerektiği görüşü savunularak, hükmün hile ile elde edilmesi durumunda dahi karardaki bazı hususlara bakılmasının davanın esasına girme yasağına aykırı olmadığı belirtilmektedir³⁴. Buna göre tenfize konu kararın dayandığı belgelerin tamamen sahte olduğu, davacı ile hiçbir işlem yapılmadığı, hususen davacıdan herhangi bir mal ithal edilmediği, neticeten dava konusu kararın hile ile elde edilmiş bir karar olduğu ve tenfizinin kamu düzenine aykırı olacağı ya da karara konu teşkil eden sözleşmenin ülkenin gümrük ve kambiyo rejimine karşı hile veya muvazaa teşkil ettiği; dolayısıyla tenfizin kamu düzenine aykırılığı ileri sürüldüğünde mahkemenin söz konusu iddiaları araştırmadan kamu düzeni denetimi yapabilmesinin mümkün olmadığı, burada yetkili hukuk tüm yönleriyle incelenmediğinden davanın esasına girme yasağının ihlâlden bahsedilemeyeceği kabul edilmektedir³⁵.

Diğer bir görüş ise davanın esasına girme yasağının istisnasının vazgeçilmeyen temel prensiplere aykırı yabancı mahkeme kararları olduğunu ifade etmektedir³⁶. Bu kapsamda örneğin yabancı mahkeme kararının verilmesinde takip edilen usûlün Türk usûl hukukundaki temel prensiplere aykırılığının varlığı (tarafların savunma haklarının tahammül edilemez derecede ihlâl edilmiş olması vb.), yabancı mahkeme kararında tespitte ve değerlendirmeye tabi tutulan maddî vakıalarla hüküm arasında illiyet bağının yokluğu gibi nedenlerin sadece hüküm fıkrasından anlaşılamayacağı; yabancı mahkeme kararının davanın esasına girme yasağı istisna tutularak kamu düzenine uygunluğunun tamamen incelenmesi gerektiği savunulmaktadır³⁷. Özellikle uluslararası kamu düzenine uygunluğun incelenmesi noktasında, yabancı hâkimin takdirinin değerlendirildiği ve işin doğası gereği davanın esasına girme zorunluluğu olduğu kabul edilmektedir³⁸.

34 Şanlı, *Ticari Akitler* (n 2) 302; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 696; Ayrıca *Akıncı*, kamu düzenine aykırılık denetiminin yabancı kararın esastan incelenmesi için bir araç olarak kullanılmaması gerektiğini, bu durumun yabancı kararın doğruluğunu denetlenmesi anlamına gelmediğini belirtmektedir. Akıncı (n 31) 207. *Çelikel/Erdem* de davanın esasına girme yasağını mutlak kabul etmektedir. Çelikel ve Erdem (n 2) 758; benzer yönde bkz., Aydanur Gürzumar, ‘Türk Devletler Özel Hukuku Açısından Boşanma Davalarında Kamu Düzeninin Etkileri’ (1994) 14(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (Prof. Dr. Vedat Raşit Seviğe Armağan) 21, 46-47. *Arat* da yabancı mahkeme kararının hile ile alındığı iddiasının araştırılmasının davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil etmeyeceğini ifade etmektedir. Yazara göre hilenin mevcut olup olmadığını tetkik, davanın yeniden görülmesini intaç etmemelidir. Mesele, mahkemenin hilenin doğrudan doğruya tesiri ile yanlış yola sevk edilip edilmediğini araştırmaktır. Yoksa mahkemenin hüküm verirken kanun veya maddî vakıanın tavsifinde yanlışlık yapması, hükmün tanınmasına mâni olmayacaktır. Bu hal, daha ziyade hükmü veren mahkemenin bulunduğu yerdeki temyiz mercilerini ilgilendirir. Bu konuda bkz., Tuğrul Arat, ‘Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi’ (1964) 21(1-4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 421, 444.

35 Şanlı, *Ticari Akitler* (n 2) 302; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 697.

36 Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 520; Nomer, *Usûl* (n 2) 186; Işıl Özkan ve Uğur Tütüncübaşı, *Uluslararası Usûl Hukuku* (Adalet 2020) s. 210. Alman hukukunda davanın esasına girme yasağına kamu düzeni lehine istisna tanınmaktadır. Bu konuda bkz., Uğur Tütüncübaşı, ‘Türk Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Alman Hukukunda Yabancı Yargı Kararlarının Tanınması ve Tenfizi’ (2016) 16(Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez Armağan) 1525, 1537. *Doğan/Yılmaz/İzmirli Ayhan* da, bazı istisnai durumlarda hüküm fıkrasından hareketle yabancı mahkeme kararının kamu düzenine aykırı olup olmadığını tespit edilemeyeceğini ve bu gibi hallerde (kararın dayanağı belgenin sahte olduğu iddiası ya da dava konusu borcun Türk hukukunun değerleri ile bağdaşmadığı iddiası gibi) yalnızca kamu düzenine aykırılık bağlamında hüküm gerekçesine bakılmasının gerekebileceğini savunmaktadırlar. Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz Alper ve Lale Ayhan İzmirli, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9. Bası, Savaş 2023) 134-135.

37 Özkan ve Tütüncübaşı (n 36) 213.

38 Vanleenhove (n 3) 379.

Üçüncü bir görüş ise davanın esasına girme yasağının katı bir şekilde uygulanmasının sakıncalarına dikkat çekerek temel prensiplere aykırılığın varlığı noktasında sadece kamu düzeni denetimi ile sınırlı olarak kararın incelenmek suretiyle yasağın esnetilebileceğini savunmaktadır³⁹.

Kanımızca yabancı mahkeme kararının tanıma-tenfizi için vazgeçilmez değerlere aykırılığın varlığı noktasında yapılacak inceleme, mecburî olarak davanın esasına girme yasağının istisna tutulmasını gerektirmektedir. Şöyle ki; tanıma-tenfiz hâkimi, bu değerlerin ihlâl edildiğinin tespiti için yeni veya kararda göz ardı edilen deliller ışığında yabancı ilâmın hukukî sonuç doğurup doğuramayacağına ilişkin karar verebilir, bu kapsamda yabancı hâkimin hukuku tam veya gereği gibi uygulayıp uygulamadığına bakabilir, uygulanan maddî hükümlerin vazgeçilmez değerleri koruyan Türk hukuk kurallarına aykırılığını ileri sürebilir, delilleri değerlendirebilir, maddî vakiaları yeniden takdir edebilir. Aksi takdirde davanın esasını inceleme yasağının katı bir şekilde yorumlanması sonucu kamu düzeni ile korunmak istenen menfaatlerin yeterince himaye edilememesi söz konusu olacaktır⁴⁰. Diğer yandan hâkimin bu yönde yapacağı değerlendirme MÖHUK madde 54/c'ye uygun olarak yabancı ilâmın hüküm kısmını doğrudan etkileyecek hususlara yönelik olmalıdır ki kamu düzeni müdahalesinin istisnâî niteliğine uygun olsun.

B. YABANCI MAHKEME HÜKMÜNÜN KAMU DÜZENİNE AYKIRILIĞIN TESPİTİNDE ESAS ALINAN KRİTERLER ÇERÇEVESİNDE DAVANIN ESASINA GİRME YASAĞININ İSTİSNASI

1. Yabancı Mahkemenin Esasa Uyguladığı Hukuka İlişkin Kriter

Yabancı mahkemenin uyguladığı hukukun doğru tespit edilip edilmediği, Türk hukukundan farklı olması ya da yabancı karara esas teşkil eden kanun hükmünün Türk kanunlarını ihlâl etmesi doğrudan kamu düzenine aykırılık teşkil etmez⁴¹. Keza yabancı mahkeme kararına konu olan hususların iç hukukta kamu düzeninden olması ya da Türk hukukunda emredici hükümlerle düzenlenmesi ve bu durumun tek başına kararda dikkate alınmaması doğrudan kamu düzeninin açıkça ihlâlî anlamına gelmeyecektir⁴². Esasa ilişkin bu türden kamu düzenine aykırılık iddialarının dar yorumlanarak istisnaen uygulanması gerektiği kabul edilmekte⁴³ ve buna da “*kamu düzeninin hafifletilmiş etkisi*” denilmektedir⁴⁴. Davanın esasına girme yasağı da bunu gerektirmektedir⁴⁵.

Kamu düzeni denetimi ile davanın esasına girme yasağı arasındaki hassas çizginin tespitinde mahkemelerin söz konusu kritere ilişkin çelişki kararlar verdiği görülmektedir. Örneğin Yargıtay bir

39 Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 76-77.

40 Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 77.

41 Akıncı (n 31) 211-212; Şensöz Malkoç (n 19) 385; Güven (n 2) 131.

42 Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 520-521; Nomer, *Usûl* (n 2) 202; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 698; Şensöz Malkoç (n 19) 392.

43 Özkan ve Tütüncübaşı (n 36) 212.

44 Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 534; Nomer, *Usûl* (n 2) 203; Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 144.

45 Gülören Tekinalp, *Millîterarası Özel Hukuk Bağlama ve Usûl Kuralları* (Vedat Kitapçılık 2020) 437.

kararında⁴⁶ “soybağının reddine ilişkin yabancı mahkeme kararının tanınması hususunda mülga 743 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)⁴⁷ hükümlerine aykırı olarak davanın yabancı mahkemede çocuk adına açılmasını kamu düzenine aykırı bulan ilk derece mahkemesi kararını bozarak” davanın esasına girme yasağına da uygun hareket etmiştir.

Yargıtay başka bir kararlarında⁴⁸ ise “anlaşmalı boşanmayı esas alan yabancı mahkeme hükmünün boşanma sebebi kararda yer almadığı için tanınmasının kamu düzenine açıkça aykırı olduğuna” hükmetmiştir. Gerekçe olarak da mülga TMK’da anlaşmalı boşanmanın kabul edilmemesi gösterilmiştir⁴⁹. Bu haliyle karar davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir⁵⁰.

Mülga TMK’da 1988 yılında 3444 sayılı Kanun⁵¹ ile yapılan değişiklikle anlaşmalı boşanmanın kabul edilmesinden sonra dahi Yargıtay “yabancı mahkeme kararının verildiği tarihte Türk hukukunda anlaşmalı boşanmanın kabul edilmediği, kaldı ki kararın Türk hukukunda anlaşmalı boşanma için aranan şartlara uymadığı gerekçesiyle boşanma hükmünün tanınmasını” reddetmiştir⁵². Yargıtay’ın bu kararı Türk kamu düzenine uygunluğu, yabancı hukukun maddi hükümlerinin Türk mevzuatındaki düzenlemelere uygun olması gerektiği anlayışının sonucudur. Dolayısıyla davanın esasına girme yasağı gereği eleştirilmektedir⁵³.

Yargıtay’ın ortak velâyete ilişkin kararları da kamu düzeni ve davanın esasına girme yasağı arasındaki ilişkinin ortaya konulması açısından dikkat çekicidir. Yargıtay 2017 tarihinden önce tesis ettiği kararlarında⁵⁴ evlilik dışı doğan çocuğun ya da boşanma sonrası ortak çocukların velâyetini anne-babaya birlikte veren yabancı mahkeme kararlarını ya da bunu öngören yabancı hukukların tatbikini kamu düzenine aykırı kabul etmiştir. Gerekçe olarak da iç hukukta emredici nitelikte olan TMK⁵⁵ madde 336’ya aykırılık gösterilmiştir. Öğretide çoğunlukla bu kararlar eleştirilmiştir⁵⁶. Zira bizim

46 Yargıtay 2 HD, E 2009/6063 K 2009/8609, 04.05.2009 <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 05.05.2022.

47 Mülga Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 403, Kabul Tarihi:17.02.1926, RG 04.04.1926/339.

48 Yargıtay 2. HD E 1984/2674 K 1984/4577, 15.05.1984 <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 05.05.2022.

49 1926 tarihli 743 sayılı TMK’da 1988 yılında 3444 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle anlaşmalı boşanma kabul edilmiştir. 4721 sayılı TMK madde 166/III’te de anlaşmalı boşanma kabul edilmiştir.

50 Nomer, ‘Rızai Boşanma’ (n 32) 96.

51 743 Sayılı Türk Kanunu Medenisinin Bazı Maddelerinin ve 818 Sayılı Borçlar Kanununun 49 uncu Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun, Kanun Numarası: 3444, Kabul Tarihi: 04.05.1988, RG. 12.05.1988/19812.

52 Yargıtay 2. HD., T. 24.12.1992, E 1992/12592, K 1992/12907, (www.legalbank.com, Erişim Tarihi 22.07.2023).

53 Çelikel ve Erdem (n 2) 760-761.

54 Örneğin, Yargıtay 2 HD, E 2003/4019 K 2003/5500, 15.04.2003; Yargıtay 2 HD, E 2004/13947, K 2005/15854, 27.12.2004, kararlar için bkz., <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 07.06.2023.

55 Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG 08.12.2001/24607.

56 Çelikel ve Erdem (n 2) 770-772; Zeynep Derya Tarman, ‘Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfiz Edilmesinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Tespitler’ (2017) 37(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 798, 812; Ağaoglu C, ‘Have Turkish Court Started to Enforce Foreign Joint Custody Judgements?’ (2022) 71 Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul 1, 16; Aslı Bayata Canyaş, ‘Why Not Enforce? A Critical Analysis Of The Refusal To Enforce Foreign Joint Custody Judgments In Turkish Courts’ (2013) 27 (3) International Journal of Law, Policy and the Family, 310, 319.

de katıldığımız bu eleştiriler, Yargıtay'ın davanın esasına girme yasağını ihlâl ettiği gerekçesine dayanmaktadır.

Yargıtay 2017 tarihli kararından⁵⁷ itibaren ortak velâyeti kamu düzenine açıkça aykırılık nedeni olarak kabul etmemektedir. Bu karar, her ne kadar uygulanacak hukuka dair olsa da ortak velâyete ilişkin yabancı mahkeme hükümlerinin tenfizi açısından da esas alınmaktadır⁵⁸. Kararda “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 59 11 No'lu protokolünün kabul edilmesi ile Türk hukukunda da ortak velâyetin yasal hale geldiği; bu nedenle kamu düzenine aykırılık iddiasının ileri sürülemediği*” ifade edilmiştir.

Kanımızca böyle bir değerlendirme de davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil edecektir. Zira ortak velâyetin Türk hukukunda kabul edilip edilmediği kamu düzenine aykırılık veya uygunluk için yeterli bir şart olarak görülmemelidir. Kararın hüküm kısmı esas alınarak somut olayın özellikleri çerçevesinde kamu düzeni denetimi yapılmalı, bu kapsamda ortak velâyet çocuğun yüksek menfaatine uygun ise karar tenfiz edilmelidir⁶⁰.

Yargıtay evlat edinme ile ilgili birçok kararında⁶¹ da “*tarafardan birinin Türk olması durumunda TMK'nın evlat edinmeye ilişkin aradığı şartları taşımayan yabancı mahkeme kararını Türk kamu düzenine açıkça aykırı*” kabul etmektedir⁶². Bu husus da davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil etmektedir. Zira yabancı mahkeme hükmünün esasına uygulanan hukukun Türk hukukundan farklı olması ya da Türk hukukunda hiç düzenlenmemesi zaten kamu düzenine açıkça aykırılık için yeterli bir sebep olarak görülmemelidir. Önemli olan, evlatlık küçük ise evlat edinmeye ilişkin yabancı mahkeme hükmünün çocuğun yüksek menfaati ile çatışmamasıdır.

Ancak bazı durumlarda davanın esasına girme yasağının mutlak olarak kabul edilerek uygulanacak hukukun incelemeye tabi tutulmaması kamu düzeni denetiminden beklenen menfaati karşılamamaktadır. Bu gibi durumlarda tanıma-tenfiz hâkimi kamu düzeni denetimi ile sınırlı olmak kaydıyla, yeni veya muhakeme esnasında göz ardı edilen deliller ışığında maddî vakaları gözden

57 Yargıtay 2 HD, E 2016/15771 K 2017/1737 20.02.2017 <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 22.04.2023; Karar hakkında değerlendirmeler için bkz., Çelikel ve Erdem (n 2) 772-774; Ağaoğlu (n 56) 18-20.

58 Yargıtay 2. HD, E 2016/18674 K 2017/13800, 04.12.2017 <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 22.04.2023.

59 Türkiye, Sözleşme'yi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamıştır. 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı Onay Kanunu, 19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri, 18 Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından bu tarihte yürürlüğe girmiştir. *European Convention on Human Rights*, <https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf> accessed 09.08.2023.

60 Aynı yönde bkz., Begüm Süzen, ‘Yabancı Mahkemelerden Verilen Birlikte Velâyet Kararlarının Tenfizi’ (2015) 10(134-135) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 27, 43.

61 Örneğin, Yargıtay 2 HD, E 2003/8317, K 2003/9830, 30.06.2003; Yargıtay 2 HD, E 2006/14063 K 2007/6141, 12.04.2007 <www.legalbank.com> Erişim Tarihi 05.05.2022. Yargıtay'ın son dönemlerde bu yaklaşımdan uzaklaştığı görülmektedir. Örneğin, Yargıtay 2 HD, E 2021/5783 K 2022/2231, 09.03.2022; Yargıtay 2 HD, E 2022/4373 K 2022/5899, 15.06.2022 <www.legalbank.com> Erişim Tarihi 05.05.2023.

62 Yargıtay'ın bu yaklaşımı öğretilerde haklı olarak eleştirilmektedir. Ziya Akıncı ve Cemile Demir Gökyayla, *Milletlerarası Aile Hukuku* (Vedat 2010) 142; Zeynep Derya Tarman ve Işık Önay, ‘Milletlerarası Evlat Edinme Hukukunda Kamu Düzeni Engeli’ (2011) 60(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 331, 355. Aksi yönde bkz., Tekinalp (n 45) 440.

geçirebilmeli, esasa ilişkin hukuku veya usûle aykırılıkları tespit ederek kararın tanıma-tenfizini reddedebilmelidir⁶³. Bu kapsamda önemli görülen bazı hususları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

AİHS’nde düzenlenen ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından verilen kararlarla korunan temel hak ve özgürlükleri ihlâl eden yabancı mahkeme hükmü Türk kamu düzenine açıkça aykırı sayılmalıdır⁶⁴. AİHS’nin amaçladığı korumanın sağlanmadığı durumlarda, kamu düzeni istisnası, olası temel hak ihlallerinde dahi uygulanmalı ve ayrıca, istisnai doğası göz önüne alındığında, bu tür bir kontrol açık ve orantısız ihlallerde devreye girmelidir⁶⁵. Bu çerçevede hükme esas teşkil eden kanun hükmünün doğru uygulanıp uygulanmadığının tanıma-tenfiz hâkimi tarafından inceleme konusu yapılarak davanın esasına girme yasağı göz ardı edilebilmelidir.

AİHM’in doğrudan davanın esasına girme yasağına ilişkin bir kararı bulunmamaktadır. Ancak bazı kararlarında tanıma-tenfiz devletine AİHS’de düzenlenen temel hakların ihlâli ile sınırlı olmak kaydıyla içerik denetimi yapma yükümlülüğü getirdiğini ifade etmek mümkündür. Örneğin, AİHM *D.D. v. France*⁶⁶ kararına konu teşkil eden uyuşmazlıkta, “*her ne kadar şikâyet başvurusunun talebi üzerine kayıttan düşse de kadının boşanma iradesine bakmaksızın sadece kocaya boşanma talep edebilme hakkı veren Cezayir aile hukuku kuralına istinaden verilen boşanma kararının Fransız mahkemelerinden tanınması talebinin, yabancı mahkeme hükmü adil ve çekişmeli bir yargılama sonucunda tesis edilmiş olsa da kadının olası itirazlarının göz ardı edilerek kocanın tek taraflı boşanma iradesine geçerlilik tanınmasının 7 No’lu ek Protokol madde 5’te belirtilen eşlerin evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi halinde medeni haklarından ve sorumluluklarından eşit şekilde yararlanacağı hükmüne aykırılık teşkil ettiğini*” kabul etmiştir⁶⁷. Burada aslında AİHM tanıma-tenfiz hâkimine esasa uygulanacak hukukun Sözleşme ile bağdaşıp bağdaşmadığını araştırma mecburiyeti⁶⁸ getirerek davanın esasına girme yasağını istisna tanımaktadır.

Kadının iradesi ve olası itirazları göz ardı edilerek kocaya tek taraflı irade beyanına dayanılarak verilen boşanma kararının tanınması meselesi Türk mahkemelerinin de önüne gelmiştir. Bu konuda Kadıköy 2. Asliye Hukuk Mahkemesi’nin verdiği karar⁶⁹ öğretide çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Cidde kadısı önünde, Suudi Arabistanlı koca Türk vatandaşı eşini talâk senedi düzenlenmesi suretiyle

63 *Sakmar* da kamu düzenine aykırılığın yabancı mahkeme tarafından uygulanan kanunla ilgili olarak ortaya çıkmasının mümkün olduğunu, bu kanun hükümlerinin Türk hukuk nizamının esaslı prensiplerini ihlâl etmesi veya mevcut hukuk anlayışımızı tahammül edilemez derecede yaralaması halinde tenfizinin engellenebileceğini belirtmektedir. Meselenin soyut kanun hükmü açısından değil, somut olaydaki uygulama bakımından değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Atâ Sakmar, *Yabancı İllâmların Türkiye’deki Sonuçları* (Fakülteler Matbaası 1983) 79.

64 Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 531-532; Nomer, *Usûl* (n 2) 201.

65 Bu konuda bkz., Giacomo Biagioni, ‘Avotinš v. Latvia. The Uneasy Balance Between Mutual Recognition of Judgments and Protection of Fundamental Rights’ (2016) 1(2) *Europeans Papers* 579, 591.

66 *D.D. v. France* App No 3/22 (ECtHR, 08 November 2005).

67 *D.D. v. France*, paras. 25-28; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 693, dpn. 498.

68 İlyas Arslan, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Milletlerarası Özel Hukuka Etkisi* (Adalet, 2019) 883.

69 Kadıköy 2. Asliye Hukuk Mahkemesi, E 1990/853 K 1991/941, 07.02.1991. Karar ve değerlendirmesi için bkz., Çelikel ve Erdem (n 2) 765-766; Ergin Nomer, ‘Suudi Arabistan Hukukuna Göre Talâk ve Türkiye’de Tanınması’ (1991) 65(7-8-9) *İBD* 501 vd; Ahmet Cemal Ruhi, ‘Talâk ve Türk Kamu Düzeni’ (Mart 2002) (1) e-akademi-Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi <<http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=Tal%2k%20ve%20T%FCrk%20Kamu%20D%FCzeni&kimlik=667840882&url=makaleler/acruhi-1.htm>> Erişim Tarihi 23.08.2023, (‘Talâk’).

boşanmış ve karar kesinleşmiştir. Türk vatandaşı kadın, kararın tanınması için Türkiye’de dava açmıştır. Mahkeme kararda sadece hükmü incelemiş ve Türkiye’de tanınmasının kamu düzenine aykırı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Öğretide hükmün tanınmasını bizzat Türk vatandaşı kadın talep ettiği için diğer şartların da varlığı halinde tanıma kararının verilmesinin yerinde olduğu ileri sürülmektedir⁷⁰.

Buna karşılık Yargıtay 2021 tarihli kararı⁷¹ ile bu anlayışından dönerek kocaya tek taraflı boşanma yetkisi veren maddi hukuk hükmünü doğrudan kamu düzenine aykırı kabul etmiştir. Kararda “*davacı erkeğin tek taraflı olarak “Sen boşsun” şeklindeki beyanı ile boşanmalarına, üç ay sonrasında kadının kocasının kendisine dönmediğini bildirmesi üzerine tarafların boşanmalarının kesinleşmesine ilişkin, kadının iradesinin yok sayılması niteliğindeki kararın, Türk kamu düzenine açıkça aykırılık teşkil ettiği*” ifade edilmektedir⁷².

Yargıtay kamu düzenine aykırılık iddiasının gerekçesini Türkiye açısından yürürlüğe girmiş ve Anayasa madde 90 uyarınca kanun hükmünde olan AİHS’nin 7 numaralı Ek Protokol madde 5’teki “*eşlerin, evlilik bakımından, evlilik süresince ve evliliğin bitmesi halinde, kendi aralarındaki ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde, özel hukuk niteliği taşıyan hak ve sorumluluklar açısından eşit olduğuna*” ilişkin hükme dayandırmaktadır.

Yargıtay boşanmaya uygulanan yabancı maddi hükmünün, AİHS ile korunan temel haklara aykırılığı gerekçesiyle yabancı ilâmın kamu düzenini ihlâl ettiğine karar vererek davanın esasına girme yasağı göz ardı etmiştir. Kanımızca da sadece hükmün icrasına bakarak kadının talebi halinde tanınmanın kabul edilmesi kamu düzeni ile beklenen menfaati zedeleyebilecektir. Taraflardan hangisi tanıma talebinde bulunursa bulunsun böyle bir durum, doğrudan adil yargılama hakkı ile Türk hukukunda da kabul edilen temel kuralların “*orantısız ve açık ihlâli*” niteliği taşıyabileceğinden kamu düzenine aykırı olarak kabul edilmeli ve yapılacak incelemeye cevaz verilerek davanın esasına girme yasağına istisna tanınmalıdır. Nitekim Yargıtay’ın son dönemdeki yaklaşımı da bu görüşümüzü desteklemektedir. Diğer yandan bu karar ile ulaşılan sonucu isabetli bulmamıza karşılık AİHS’nin 7 numaralı Ek Protokolü madde 5 yürürlükte olmasa bile başta Anayasa madde 10 ve 41 olmak üzere Türk hukukuna ve temel değerlerin ihlâli anlamına geleceğinden yabancı boşanma ilâmının Türk kamu düzenine aykırı kabul edilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Yabancı mahkeme ilâmının çocuğun yüksek menfaatine uygun olup olmadığının araştırılma gerekliliği de davanın esasına girme yasağının istisna tutulma nedenlerinden biri olarak kabul edilmelidir. Şüphesiz ki bu ilkenin ihlâli açıkça kamu düzenine aykırıdır. Ancak çocuğun yüksek menfaatinin sağlanması ve korunması yabancı mahkeme hükmüne bakılarak tespit edilebilecek bir

70 Çelikel ve Erdem (n 2) 765-766; Şensöz Malkoç (n 19) 385, dpn. 907; , Ahmet Cemal Ruhi, *Türk Hukukunda Yabancı Boşanma İlamlarının Tanınması ve Tenfizi* (Seçkin 2013) 97-98, (*Boşanma*). Uyanık, İslam hukukuna göre sonuçlanmış bir mahkeme kararının Türkiye’de tanınması talep edildiğinde, Türk hâkiminin davalı eşin boşanmayı serbest iradesi ile kabul etmiş olup olmadığını dikkate alarak sonuca göre hareket etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayfer Uyanık Çavuşoğlu, *Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Boşanma* (Beta 2006) 82.

71 Yargıtay 2 HD, E 2020/6076 K 2021/411, 20.01.2021 <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 22.06.2022.

72 Ayrıca karar için bkz., Pürselim ve Yöney (n 17) 384, dpn. 121.

durum değildir. Bu ilkenin temini yabancı hâkimin vakıaları takdir biçimi de dâhil olmak üzere karara etkili olan pek çok hususun yeniden incelenmesini ve değerlendirilmesini gerektirebilmektedir.

Bu anlayış doğrultusunda 1980 tarihli Çocukların Velâyetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi İle Çocukların Velâyetinin Yeniden Tesisine Dair Avrupa Sözleşmesi (Lüksemburg Sözleşmesi)⁷³’nde velâyet kararlarının tenfiz hâkimi tarafından yeniden gözden geçirilmesine imkân tanınmaktadır. İşbu Sözleşme madde 8/III’te de “*taraf devletlerin mahkemeleri veya yetkili makamları tarafından verilen velâyet kararlarının tenfizinde yeni durumlar ortaya çıkarsa tenfiz hâkimine velâyete ilişkin yeniden karar alma*” yetkisi verilmektedir. Anayasa madde 90 ile MÖHUK madde 1/II uyarınca milletlerarası sözleşmeler öncelikle uygulanacağından Lüksemburg Sözleşmesi’nin uygulama alanına giren hallerde davanın esasına girme yasağından bahsedilemeyecektir⁷⁴.

Diğer yandan çocuğun yüksek menfaatinin davanın esasına girme yasağının istisnasını teşkil edip etmeyeceği konusunda öğretide farklı görüşler bulunmaktadır. Şensöz Malkoça göre, davanın esasına girme yasağının cevaz verdiği kapsamda çocuğun yüksek menfaatine aykırılığın hüküm ve gerekçelerden anlaşılabilirdiği ölçüde kamu düzenine aykırılığın söz konusu olabileceğini ifade etmektedir⁷⁵. Gelgel de tenfiz hâkiminin velâyet kararlarının tenfizinde davanın esasına girme yasağına uymak koşulu ile hükme konu olan velâyet kararının içeriğine bakarak çocuğun yüksek yararının gözetilip gözetilmediğini tespit edebileceği, çocuğun yüksek yararına aykırı yabancı velâyet kararlarının kamu düzenine aykırı görülüp tenfiz edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir⁷⁶. Partalci ise tenfiz edilecek yabancı kararın çocuğun menfaatlerine aykırı kanun hükümlerine dayanması halinde Anayasa ve sözleşmelerde yer alan -özellikle aile ve çocuğun korunmasına ilişkin- temel hukuk kurallarının ihlâli gibi durumlarda yabancı ilâmın esasına girilmesinin teknik anlamda bir esastan inceleme sayılmaması gerektiğini savunmaktadır⁷⁷.

Buna karşılık Huysal, ilkenin korunması için “*de lega feranda*” yapılması gereken, kanunun ayırık bir durum olarak kabul edilmesi ve gerekli incelemenin yapılması gerektiği görüşündedir⁷⁸. Akıncı ve Gökyayla, yabancı mahkeme hükmünün çocuğun yüksek menfaatine aykırı olup olmadığının araştırılmasına korunan menfaat düşünüldüğünde davanın esasına girme yasağının engel olmaması gerektiğini kabul etmektedir⁷⁹.

73 Bu Sözleşmeyi Türkiye, “Çocukların Velâyetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velâyetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Hakkında Kanun” ile Sözleşme’yi onaylamıştır. Kanun No, 4433, Kabul Tarihi, 04.08.1999, RG. 08.08.1999/23780. Sözleşme metni, 02.11.1999 tarihli ve 23864 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. İşbu Sözleşme’nin tam için bkz., <<https://rm.coe.int/1680078b09>> Erişim Tarihi 10.08.2023.

74 Bu konuda bkz., Günseli Öztekin Gelgel, ‘Türk Devletler Özel Hukukunda Velâyet ve Vesayet Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Bazı Problemler’ (2015) 35(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 107, 117, (‘Velâyet ve Vesayet’).

75 Şensöz Malkoç (n 19) 432.

76 Öztekin Gelgel, ‘Velâyet ve Vesayet’ (n 74) 117.

77 Rumeysa Partalci, ‘Yabancı Devletler Alınan Velâyet Kararlarının Tenfizi’ (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2014) 64.

78 Akıncı (n 31) 163; Burak Huysal, *Devletler Özel Hukukunda Velâyet* (Legal 2005) 184, (‘Velâyet’).

79 Akıncı ve Demir Gökyayla (n 16) 142 ve 153. Buna karşılık Gökyayla, yabancı mahkeme hükmüne tatbik edilen yetkili yabancı hukukta özel koruma gerektiren çocuğun yüksek menfaatinin himaye edilmesi halinde tenfiz hâkiminin

Kanımızca küçüğün evlat edinilmesine veya velâyete ilişkin yabancı mahkeme kararları, esasa uygulanan hukuk da dahil olmak üzere tüm unsurlarıyla incelemeye tabi tutulabilmelidir⁸⁰. Böyle bir inceleme de davanın esasına girme istisnası anlamına gelecektir. Ancak bu durum çocuğun yüksek menfaatine aykırılık olup olmadığı ile sınırlı olmalıdır. Zira çocuğun yüksek menfaati, başta BM Çocuk Hakları Sözleşmesi⁸¹ olmak üzere birçok uluslararası sözleşme ve anayasa ile de korunmaktadır. İlkenin temini ve muhafazası lehine davanın esasına girme yasağı göz ardı edilebilmelidir.

Diğer bir husus ise yabancı boşanma ilâmı ile birlikte verilen velâyet, nafaka ve çocukla kişisel ilişki kurulması ilişkin hususların tenfizine ilişkindir. Yargıtay muhtelif kararlarında⁸² boşanmanın fer'i sonuçlarının tenfiz şartları açısından ayrı ele almaktadır. Bu kapsamda yabancı boşanma ilâmının hüküm fıkrasında yer alan boşanma kararı tanındıktan sonra velâyet, nafaka ve çocukla kişisel ilişki kurulması gibi hususlarda şartlar gerçekleşmediği gerekçesiyle tenfiz reddedilebilir veya kısmen tenfiz edilebilir⁸³.

Öğretide, velâyete ilişkin hüküm içermeyen boşanma kararının tanınmasının ardından hâkimin nasıl hareket etmesi gerektiğine ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır. Bir görüşe göre hâkim, velâyetin düzenlenmesi bakımından bir taleple bağlı olmadığı için önüne gelen herhangi bir davada konuyu re'sen inceleyip karara bağlayabilir ve bu nedenle oluşan boşluk hâkim tarafından doldurulabilir⁸⁴. Diğer bir görüşe göre ise hâkimin yabancı kararda hiç bulunmayan bir husus hakkında karar tesis edemeyeceği, usûl ekonomisi açısından aleyhe durum oluştursa da taraflara Türkiyede yeni bir dava açmalarını telkin etmesi gerekir⁸⁵. Zira tenfiz hâkiminin bu konuda yetkisi olmadığı, yetkili aile mahkemesinde dava açılıp velâyet kararı alınabileceği belirtilmektedir⁸⁶.

Aynı husus boşanmanın diğer fer'i sonuçlarının tenfizi halinde de karşımıza çıkabilir. Örneğin boşanma kararının tanınması ile velâyetin tenfiz edilmesine rağmen kişisel ilişki kurulmasına dair

çocuğun velâyetinin diğer tarafta bulunması gerektiğine ilişkin değerlendirmesinin yabancı hâkimin takdir hakkının denetlenmesi olacağı için davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil edeceğini de ifade etmektedir. Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 184.

80 *Bayata Canyaşa* göre, her ne kadar Türk hukukunda davanın esasına girme yasağı kabul edilse çocuğun yüksek menfaatinin tespiti için Türk hâkiminin yabancı ilâmdaki bazı ayrıntıları değerlendirebileceğini ifade etmektedir. Zira bu hususların kararın hüküm fıkrasından anlaşılması mümkün olmayabilir. *Bayata Canyaş* (n 56) 324.

81 Türkiye Sözleşme'yi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunduğu ilişkin 9 Aralık 1994 tarih ve 4058 sayılı Kanun, 11 Aralık 1994 tarih ve 22138 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Sözleşme'nin onaylanmasına ilişkin 23 Aralık 1994 tarih ve 94/6423 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Sözleşme'nin resmi Türkçe çevirisi, 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Onay belgeleri 4 Nisan 1995 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İşbu Sözleşme İngilizce metni için bkz., <<https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>> accessed 10.08.2023.

82 Örn., Yargıtay 17 HD, E 2009/10927 K 2010/593, 29.01.2010; Yargıtay 20 HD, E 2016/10694 K 2016/9669, 28.10.2016; Yargıtay 2 HD, E 2018/1939 K 2018/15039, 20.12.2018 <www.legalbank.com.tr> Erişim Tarihi 17.03.2023.

83 Cemal Şanlı, 'Türk Hukukunda Çocukların Velâyetine ve Korunmasına İlişkin Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (1996) 16(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 71 73, ('Velâyet).

84 Şanlı, 'Velâyet', s. 80; Huysal, *Velâyet* (n 78) 187; Süzen (n 60) 47-48.

85 Ahmet Cemal Ruhi, 'Yabancı Ülke Mahkemelerinden Alınan Velâyet Konusundaki İlâmların Türkiyede Tenfizi' (2003) 7(3-4) Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 721, 751-752, ('Velâyet').

86 Öztekin Gelgel, 'Velâyet ve Vesayet' (n 74) 116-117.

hüküm çocuğun yüksek menfaatine aykırı olabilir veya kişisel ilişki kurulmasına dair bir hüküm yabancı ilâmda yer almayabilir. Veyahut yabancı boşanma ilâmında velâyet hükmü yer almasına karşılık nafakaya dair karar kamu düzenine açıkça aykırı olabilir ya da bu konuda hiç karar bulunmayabilir.

Kanımızca hâkimin, yabancı boşanma ilâmını tanımamasının ardından velâyet ve diğer konularda re'sen araştırma ilkesi gereği yeni duruma göre karar verme yetkisini haiz olduğu kabul edilmelidir⁸⁷. Yabancı boşanma ilâmında boşanmanın fer'i sonuçlarının dikkate alınmaması halinde usûl ekonomisine uygun bir şekilde, karar tanındıktan sonra hâkim tarafından velâyet, çocuk ile kişisel ilişki kurulması ve nafakaya ilişkin hususlar karara bağlanabilmelidir. Kaldı ki bu hususların boşanma ile birlikte hükme bağlanmaması tek başına kamu düzenine açıkça aykırılık teşkil etmeyecektir⁸⁸. Her zaman için münferit bir dava ile düzenlenebilecek konulardır.

Aksi takdirde boşanma kararı kesin hüküm ve kesin delil etkisi doğurmasına rağmen velâyetin ve diğer hususların boşlukta olması çocuğun yüksek menfaatine aykırı bir durum doğuracaktır⁸⁹. Dolayısıyla temel bir anayasal ilke olan çocuğun yüksek menfaati ilkesi lehine davanın esasına girme yasağının katı bir şekilde anlaşılmasından kaçınılmalıdır. Boşanma kararı tanınacak; bu karara istinaden velâyet veya diğer hususların çözümlenmesi ile daha hızlı ve tasarruflu bir şekilde sonuca ulaşılabilecektir. Bu durum adil yargılanma hakkı ile de ulaşılmak istenen amaca da uygundur.

Konuyla ilgili diğer bir husus ise velâyete ilişkin tarafların anlaşmasının esas alındığı yabancı mahkeme hükmünün kamu düzenine aykırı olup olmadığıdır. Yargıtay bir kararında⁹⁰ “*velâyetin sonradan meydana gelen olaylar neticesinde değiştirilmesi çocukların geleceklerinin ve onların ruhsal ve bedensel gelişimlerinin eşlerden hangisinin yanında en iyi şekilde sağlanabileceğinin hâkim tarafından dikkate alınması ve hâkimin eşlerin isteklerinden bağımsız bir değerlendirme yapması*” gerektiğini belirtmiştir. Yabancı mahkemenin bu hususları dikkate almaması Türk kamu düzenine açıkça aykırılık olarak kabul edilmiştir. Görüldüğü üzere, Yargıtay yabancı hâkimin delilleri ve somut vakıayı takdir yetkisini inceleyerek Türk Hukukuna aykırı bulmuştur . Bu nedenle davanın esasına girme yasağı göz ardı edilmiştir Kanımızca böyle bir araştırma, çocuğun yüksek menfaati sağlanması ve korunmasının zarurî sonucu olduğundan yerindedir.

Bir başka husus ise yabancı ilâmda, Türk hukukundaki müdahaleci (doğrudan uygulanan) normların hiç veya gereği gibi uygulanmamasının kamu düzeninin açıkça ihlâli sayılıp sayılmayacağıdır. Çalışmamızın konusu açısından daha net ifade edilecek olursa, yabancı mahkeme kararlarının Türk müdahaleci normlara uygunluğunun incelenmesi davanın esasına girme yasağının istisnası olarak kabul edilebilir mi?

87 Şanlı, “Velâyet”, s. 80; Huysal, *Velâyet* (n 78) 185-187.

88 Çelikel ve Erdem (n 2) 774.

89 Süzen (n 60) 47-48.

90 Yargıtay 2 HD, E 2003/2818 K 2003/3889, 20.3.2003; Yargıtay 2 HD, 2004/13947 K 2004/15854, 27.12.2004, <www.legalbank.com.tr> Erişim Tarihi 18.03.2023.

MÖHUK madde 54 ile 55/II'de tanıma-tenfiz engeli olarak müdahaleci normun ihlâli düzenlenmediğinden bu normların göz ardı edilmesi doğrudan kamu düzenine açıkça aykırılık olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla yabancı mahkeme hükmünün bu kurallara aykırı sonuçlar doğurmasının kamu düzeni ile bağlantısının her somut olaya göre analiz edilerek tanıma-tenfiz kararı verilmesi gerekmektedir⁹¹.

Öğretide müdahaleci norma aykırı yabancı mahkeme kararının hüküm fıkrasının icrasının nasıl sonuç doğurduğuna bakılması gerektiği ileri sürülmektedir⁹². Örneğin, Türk hukukunda müdahaleci norm olarak kabul edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na⁹³ göre yurtdışına çıkarılması yasak olan bir malın yurtdışındaki alıcıya teslim edilmediği gerekçesiyle yabancı mahkemede verilen tazminat hükmünün kamu düzenine açıkça aykırı olmayacağı; ancak malın yurtdışına çıkarılmasına hükmedilmesi halinde tenfizin reddedilmesi gerektiği ifade edilmektedir⁹⁴. Böyle bir yorum davanın esasına girme yasağının sonucudur.

Ayrıca tanıma-tenfiz engeli bakımında müdahaleci normların ihlâli noktasında ikili bir ayırım yapılmaktadır⁹⁵. Buna göre kamu hukuku niteliği taşıyan müdahaleci normlara aykırı yabancı ilâmların fiilen icrası mümkün olmasa bile Türkiye'de hukukî sonuç doğurmasına imkân verilmemelidir⁹⁶. Buna karşılık, özel hukuk alanında yer alan müdahaleci normlar açısından ise Türk hukukundaki vazgeçilmez temel prensipler kapsamında değerlendirilip değerlendirilmediğine bakılmalı; ayrıca bu kuralların Türkiye ile olan ilişkisinin yoğunluğu dikkate alınmalıdır⁹⁷. Daha net bir ifadeyle, özel hukuk ilişkilerini düzenleyen müdahaleci normlara aykırı yabancı mahkeme kararlarının Türkiye ile ilişkisi yoğun ise ve ihlâl edilen kural vazgeçilmez temel değerlerle doğrudan çelişiyorsa MÖHUK madde 54/c anlamında kamu düzenine açıkça aykırılık nedeniyle tanıma-tenfiz reddedilmesi gerektiği ileri sürülmektedir⁹⁸.

Bu yönde yapılan inceleme yabancı hukukta yer alan soyut kuralların Türk hukukuna uygunluğuna ilişkindir. Dolayısıyla davanın esasına girme yasağının mahiyetine aykırıdır. Ancak müdahaleci normlar, siyasal, ekonomik veya sosyal alanda devletin müdahalesini yansıtmak amacıyla araç olarak kullanılan kurallar olduğundan⁹⁹ öğretide ifade edilen görüşün normun koruduğu amaç ile bağdaştığı ve bu durumda davanın esasına girme yasağının göz ardı edilmesi gerektiği görüşüdeyiz. Aksi halde Türkiye'de açılacak aynı davanın reddedilme olanağının bertaraf edilerek Türkiye ile yoğun ilişkisi olan; fakat müdahaleci norma aykırı mahkeme hükmünün Türkiye'de hukukî sonuç

91 Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 278; Hatice Özdemir Kocasakal, *Doğrudan Uygulanan Kurallar ve Sözleşmeler Üzerinde Etkileri* (Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2001) 51-52. Tekinalp, müdahaleci normları yabancı ilâmların tanınması-tenfizinde en az kamu düzeninden sayılan hükümler kadar engelleyici bulmaktadır. Tekinalp (n 45) 438.

92 Nomer, 'Rızaî Boşanma' (n 32) 97; Çelikel ve Erdem (n 2) 759; Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 280.

93 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 2863, Kabul Tarihi: 21.07.1983, RG. 23.07.1983/18113.

94 Nomer, 'Rızaî Boşanma' (n 32) 297; Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 127.

95 Özdemir Kocasakal (n 91) 51-52.

96 Özdemir Kocasakal (n 91) 52.

97 Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 191.

98 Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 191.

99 Özdemir Kocasakal (n 91) 12.

doğurmasına anlamı taşıyacaktır ki bu da kanuna karşı hileye varabilecek bir uygulamanın önünü açabilecektir.

Zayıf tarafın aleyhine verilen yabancı mahkeme kararlarının tenfiz edilip edilemeyeceği de başka bir husustur. Yabancı ilâmda esas alınan maddi hükümlerde zayıf tarafı koruyucu düzenlemelerin bulunması halinde söz konusu kararın sadece işçi ya da tüketici aleyhine olması kamu düzenine aykırılık teşkil etmeyecektir. Ancak yabancı hükmün esasına tatbik edilen hukukun zayıf tarafı koruyucu temel ilkelere aykırılık teşkil eden hükümlerinin varlığı Türk kamu düzenine açıkça aykırılık teşkil edecektir ve bunun tespiti için davanın esasına girme yasağına istisna tanınmalıdır.

Yabancı mahkeme kararının hile ile alındığının tespitinde davanın esasına girme yasağı katı bir şekilde uygulanmamalıdır. Öğretide dava konusu kararın hile ile elde edilmesinin araştırılmasının teknik anlamda davanın esasına girme yasağının ihlâli anlamına gelmeyeceği, zarureten esasa dâhil bazı hususların araştırılması gerektiği; burada esasa uygulanacak hukukun tüm yönleriyle doğru uygulanıp uygulanmadığının incelenmediği ifade edilmektedir¹⁰⁰.

Kanımızca hilenin varlığının ispatı noktasında tarafların her türlü delili sunma imkânına davanın esasına girme yasağı engel olmamalıdır. Bu kapsamda yabancı mahkeme hükmüne ilişkin hile iddiasının kamu düzenine açıkça aykırı olabileceği iki durum dile getirilmiştir¹⁰¹: İlk olarak, yargılama sırasında ortaya atılmış, mahkeme tarafından göz ardı edilmiş hile iddiası tanıma-tenfiz aşamasında yeni bir delil olmaksızın yeniden itiraz konusu edilmişse bu durumun davanın esasına girme yasağının ihlâli anlamına geleceğinden kamu düzenine aykırılık iddiasında bulunulamaz. İkincisi ise yargılama sırasında ortaya çıkan ve hâlâ devam etmekte olan hile iddiasına ilişkin şüpheli bir durumun varlığının tespitidir. Söz konusu husus, kamu düzeni nedeniyle tanıma-tenfiz engeli olarak kabul edilebilir. Ancak bu durumda dahi, sadece yargılamanın erken safhasında mevcut olmayan, değerlendirilmeyen ve sadece tanıma-tenfiz hâkiminin takdir edebileceği bir kanıtın ortaya çıkması halinde hile iddiasının kamu düzenine aykırı olabileceği kabul edilmektedir¹⁰².

Kanımızca hile iddiasının muhakeme safhasında ileri sürülmesi halinde yabancı hâkim tarafından dikkate alınmaması ile bu konudaki iddiaların tanıma-tenfiz aşamasında ortaya çıkması durumlarının her ikisi de kamu düzenine aykırılık olarak kabul edilmelidir. Zira ciddi ve somut delillerin ortaya çıkması veya hâkimin bu delillerin göz ardı etmesi hilenin neden olduğu hukuka aykırı durum ile bağdaşmayacaktır. Bu amaçla yapılacak değerlendirmeye, yabancı hâkimin takdirinin irdelenmesi niteliği taşısa da, davanın esasına girme yasağı engel olmamalı ve istisnâî bir durum olarak kabul edilmelidir.

100 Şanlı, Ticari Akitler (n 2) 302.

101 Fawcett and Carruthers (n 8) 612.

102 Fawcett and Carruthers (n 8) 613; Peter Stone, *Private International Law* (Edward Elgar Publishing 2010) 232.

2. Yabancı Mahkemenin Usûle Uyguladığı Hukuka İlişkin Kriter

Kural olarak, her mahkeme kendi usûl hükümlerini uygulayarak karar vermektedir. Yabancı hukuktaki usûl kuralları dâhilinde delilleri değerlendirme metodu ile ispat kurallarının Türk hukukundan farklı olması ya da bu kuralların yanlış uygulanması tanıma-tenfiz hâkimini ilgilendirmemektedir. Ancak yabancı mahkeme, hukuk devletin vazgeçilmez değerlerinden farklı usûl kurallarına tabi ise veya ispat kurallarının gerektirdiği adil yargılanma hakkı ile güvence altına alınmış savunma hakkını ihlâl ediyorsa Türk kamu düzenine aykırılık iddiasından bahsedilir¹⁰³. Ayrıca bu ihlâllerin kararın esasına mesned teşkil etmesi veya yargılama sırasında düzeltilmemesi gerektiği; aksi durumda kamu düzeni müdahalesinin istisnâ niteliği ile bağdaşmayarak davanın esasına girme yasağına da aykırılık oluşturacağı ifade edilmektedir¹⁰⁴.

Bu konuda, AİHS madde 6/I'de düzenlenen adil yargılanma hakkı ayrı bir önem taşımaktadır. Zira hüküm doğrudan usûl hukukunu da ilgilendirmektedir ve ihlâlinin kamu düzenine aykırılık teşkil ettiği kabul edilmelidir. Örneğin, davalıya gerçek ve usûlüne uygun tebligat yapılmaması, gerekli sürelerin verilmemesi ve delillerin hakkaniyete uygun bir şekilde ileri sürülme imkânının tanınmaması kamu düzenine açıkça aykırılık sebebi olarak görülmektedir¹⁰⁵. Ayrıca hukukî dinlenilme hakkına aykırılığın taraflara eşit davranma ilkesi ile adil yargılanma hakkının ihlâli olarak kabul edilmesi¹⁰⁶, yanlış beyanlarla mahkemenin aldatılması, kararı veren hâkimin bağımsız ve tarafsız olmaması kamu düzenine açıkça aykırılığın kabul edilmesi için yeterli sebepler olarak görülmektedir¹⁰⁷.

AİHM, tanıma-tenfiz mahkemelerine yabancı ilâmın AİHS ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlükleri ihlâl edip etmediğini denetleme yükümlülüğünü usûl kurallarına aykırılık halinde de getirmektedir¹⁰⁸. Mahkeme *Pellegrini v. Italy* kararında, “yabancı mahkemenin davalıya kendisine karşı bir dava açıldığından haberdar etmemesine ve açılan davaya karşı davacının ileri sürdüğü delillere ulaşma, bunun sonucunda etkili bir savunma hazırlama ve avukat yardımından yararlanma imkânı sunmamasına rağmen İtalyan mahkemeleri davalının bu itirazlarını dikkate almayıp yabancı mahkemenin evliliğin geçersizliğine dair hükmünü tanınmasını AİHS madde 6'nın ihlâli” olarak görmüştür¹⁰⁹.

103 Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 534; Nomer, *Usûl* (n 2) 207; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 693, dpn. 498; Ekşi (n 17) 327; Güven (n 2) 145; Ruhi, *Boşanma* (n 70) 93-94; Şensöz Malkoç (n 19) 397.

104 *Özel/Erkan/Pürselim/Karaca*, Türk hukukundan farklı olan usûl kuralının temel prensiplere ve milletlerarası usul hukukunun genel ilkelerinden öngörülen hâkimlerin tarafsızlığına ve bağımsızlığına, tarafların bağımsızlığına, tarafların savunma hakkına, dinlenilme hakkına, aleni yargılanma kuralına aykırılık gibi nedenlerle adil yargılanma hakkını ihlâl eder nitelikte olması halinde kamu düzeni müdahalesinin gündeme gelebileceğini; ancak esasa girme yasağına aykırılık teşkil etmemesi için hükmeye yansımış ve etki etmiş olması gerektiğini savunmaktadır. *Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca* (n 20) 738.

105 Ruhi, *Boşanma* (n 70) 87.

106 Hukukî dinlenilme hakkının ihlâli sadece dava dilekçesinin tebliği edilmemesinden kaynaklı ise MÖHUK madde 54/ç kapsamında dikkate alınır. Akıncı ve Demir Gökyayla (n 16) 53.

107 Şensöz Malkoç (n 19) 403-406.

108 Bu konu hakkında bkz., Arslan (n 68) 729-807.

109 *Pellegrini v. Italy*, No. 30882/96, 20.07.2001, prg. 32-45, Çelikel ve Erdem (n 2) 764, dpn. 332; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 693, dpn. 498; Arslan, 715-718; Gizem Ersen Perçin ve Dilara Baytaroğlu, ‘Public Order Intervention On

Öncelikle davalının itirazlarının dikkate alınmaması yabancı hâkimin takdirî ile alakalı bir durumdur ve bu hususun incelenmesi davanın esasına girme yasağına aykırılık teşkil edecektir. Ancak AİHS'nin koruduğu değerler hukukun temel ve vazgeçilmez prensipleridir ve bunlara aykırı yabancı mahkeme hükmünün kamu düzenine açıkça aykırı kabul edilmesine davanın esasına girme yasağı engel olmamalıdır. Dolayısıyla özellikle adil yargılanma hakkına aykırılıkların varlığı halinde hüküm etkilensin veya etkilenmesin tanıma-tenfiz reddedilmeli, bu kapsamda yapılacak incelemede davanın esasına girme yasağı istisna tutulmalıdır¹¹⁰. Nitekim, *Pellegrini v. Italy* kararında görüldüğü üzere, mahkeme adil yargılanma güvencelerini ihlal eden mahkemenin “*davanın esası bakımından hukuken doğru bir sonuca ulaşmış olup olmaması*” ile de ilgilenmemektedir¹¹¹.

Ayrıca yargılama sırasından savunma hakkının ihlâl edildiğini kanıtlayan bir delilin sunulmasının davanın esasına girme yasağı engellememelidir. Zira Anayasa Mahkemesi de “*yabancı mahkeme kararlarının tanıma-tenfizinde adil yargılanma hakkının ihlâl edilip edilmediği iddiasını değerlendirirken, maddî olay ve olguların kanıtlanmamış olmasını veya hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması bakımından bariz bir takdir hatasının varlığını ve açık bir keyfîlik durumunun gerçekleşmesini*” aramaktadır¹¹².

The Recognition And Enforcement of Foreign Court Decisions’ (2019) 4(2) Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi 303, 329.

110 Bu noktada MÖHUK madde 54/ç hükmüne değinmek gerekmektedir. İlgili hükmeye göre o yer kanunları uyarınca, kendisine karşı tenfiz istenen kişinin hükmü veren mahkemeye usulüne uygun bir şekilde çağrılmasına veya o mahkemede temsil edilmemesine yahut bu kanunlara aykırı bir şekilde gıyabında veya yokluğunda hüküm verilmesine davalının itirazı halinde tanıma-tenfiz engeli olarak kabul edilecektir. “*Yabancı mahkemenin savunma hakkını ihlal etmiş*” olması şeklinde ifade edilen bu engel, hükümden de anlaşılacağı üzere bazı şartlara tabi kılınmıştır. Kamu düzenine açıkça aykırılıktan farklı olarak, hâkim tarafından re’sen değil, davalının itirazı üzerine tanıma-tenfiz reddi sebebi olarak dikkate alınabilmektedir. Çalışmamızın ana konusu dışında olduğu için kısaca değinmek gerekirse, hükümden ifade edilen “*O yer kanunları...*” ifadesi ile kamu düzeni şartı dışında da yabancı ilâmı esastan inceleme yükümlülüğü getirilmektedir. Bu konuda bkz., Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 541.

Diğer yandan, söz konusu ihlâl ister o yer kanunları uyarınca usulüne uygun bir şekilde yapılsın ya da yapılsın Türk usul hukukunda koruma altına alınan savunma hakkını ihlâl ediyorsa MÖHUK madde 54/c kapsamında re’sen dikkate alınabilecektir. Öğretide bu hüküm, davalının itirazı şartı sebebiyle eleştirilmekte, savunma hakkının mahiyetine ve önemine uygun olmadığı belirtilmektedir. Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 708. Ayrıca ilgili hükmeye yönelik eleştirilerin gerekçesi ile çözüm önerileri için bkz., Uyanık Çavuşoğlu (n 70) 83; Gizem Ersen Perçin, *Milletlerarası Usul Hukukunda Hukuki Dinlenme Hakkı* (Oniki Levha 2023) 243-247, (*Hukuki Dinlenme Hakkı*). Hükmün yerinde olduğuna ilişkin bkz., Can ve Tuna (n 29) 361. MÖHUK madde 54/c ve ç bentleri arasındaki ilişki hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., İpek Büyükalp Sarıöz, *Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usul Hukuku Üzerinde Etkileri* (Oniki Levha Yayınları 2018) 505-527.

Tahkim açısından da benzer bir sorun gündeme gelmiştir. *Gökyayla*, adil yargılanma hakkının kamu düzenini sağlamaya yönelik hatta kamu düzeninin temelini/çekirdeğini teşkil eden bir insan hakkı olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple yazar, hakkın en önemli güvencelerinden sayılan hukuki dinlenme/silahların eşitliğinin neden re’sen değil de davalı tarafça itiraza bağlı ileri sürülmesi ve ispatlanması gereken bir durum olarak kabul edildiğini sormaktadır. Yazara göre bu durum ilgili hakkın sınırlanabilen ve feragat edilebilen bir hak olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu feragatin sınırsız olmadığı, hakka ilişkin feragat edilemeyen asgari güvencelerin ihlali halinde kamu düzeni tetkikinin re’sen yapılabileceğini kabul etmektedir. Cemile Demir Gökyayla, ‘Tahkimde Adil Yargılanma Hakkı-Hukuki Dinlenme Hakkı ve Kamu Düzeni’ iç Ziya Akıncı ve Yasin Ekmen (edr), *Tahkimde Hukuk Tahkimde Hukuki Dinlenme Hakkı* (Oniki Levha Yayınları 2022), s. 80- 81, (*Adil Yargılanma*).

111 Büyükalp Sarıöz (n 110) 429.

112 Anayasa Mahkemesi, Başvuru No 2016/9000 20.03.2019, Çelikel ve Erdem (n 2) 765.

Aynı şekilde çocuğun üstün yararı ilkesinin usûle ilişkin sonuçları da dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda idrak kabiliyetine sahip çocuğun kendisini ilgilendiren konularda görüşlerini oluşturabileceği için velâyete ve evlat edinmeye ilişkin kararlarda çocuğun dinlenilmesi ve görüşleri dikkate alınarak karar verilmesi gerekmektedir. Çocuk her ne kadar usûli taraf olmasa da gerçek anlamda menfaati korunması gereken kişidir. Kanımızca çocuğun dinlenilmemesi ya da dinlenme usûlünün çocuğun psikolojik gelişimini zedeleyici biçimde olması kamu düzenine açıkça aykırı kabul edilebilir. Zira çocuğun olası görüşleri velâyet ya da evlat edinmeye ilişkin kararı değiştirebilir. Nitekim Yargıtay bir kararında¹¹³ “çocuğun üstün menfaati dikkate alınmaksızın ve çocuk dinlenmeksizin sadece anne babanın anlaşması suretiyle çocuğun velâyetinin değiştirilmesi hakkındaki yabancı mahkeme hükmünün Türk hukukunda kabul edilen çocuğun yüksek menfaatini ihlâl ettiği için kamu düzenine aykırı” bulmuştur. Burada yabancı hâkimin takdirî değerlendirilerek davanın esasına girme yasağının dışına çıkmıştır. Kanımızca böyle bir durum çocuğun yüksek menfaatinin araştırılması ve incelenmesi kapsamında gerekli görülmelidir.

3. Yabancı Mahkeme Kararının Gereksiz Olması

Yargıtay, yabancı mahkeme kararlarının gereksiz olmasının kamu düzenine açıkça aykırı olup olmadığı konusunda birbirinden farklı kararlar tesis etmiş, bunun üzerine uygulamada birlik sağlanması amacıyla bağlayıcı nitelikteki Yargıtay’ın 10.02.2012 tarihli ve E. 2010/1-K. 2012/1 sayılı karar İçtihadı Birleştirme Kararı¹¹⁴ ile çelişkiler ortadan kaldırılmıştır. Bu karara göre, yabancı mahkeme hükmünün gereksiz olması, Türk kamu düzenine açıkça aykırı kabul edilmemektedir. Öğretide bazı yazarlar¹¹⁵ da bu görüşü desteklemektedir. Buna göre, tanıma-tenfiz edilen kısmın yabancı mahkeme kararının hüküm kısmı olduğu; davanın esasına girme yasağı nedeniyle hâkimin yetkisinin gerekçeyi kapsamayarak bu kısım sınırlı olması gerektiği iddia edilmektedir¹¹⁶. Ayrıca yabancı mahkeme kararının gereksiz olup olmayacağı meselesinin hâkimin hukukuna göre belirleneceği; bu kapsamda Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun¹¹⁷ (HMK) Türk mahkeme kararlarında aradığı esas ve şekli unsurların yabancı mahkeme kararları için aranmayacağı belirtilmektedir¹¹⁸.

Bazı yazarlar da yabancı mahkeme kararının gereksiz olup olmamasının *lex foriye* bağlı olarak tespit edileceği için doğrudan kamu düzenine aykırılık sebebi olarak sayılmaması gerektiğini ileri

113 Yargıtay 2 HD, E 1991/2108 K1991/3555, 28.02.1991 <www.lexpera.com> Erişim Tarihi 13.04.2023).

114 Kararın değerlendirmesi için bkz., Ekşi (n 17) 309-312; Güven (n 2) 151-155; Pürselim ve Yöney (n 17) 18-20; Köle (n 24) 45-49, dpn. 21; Berk Demirkol, ‘Gereksiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizi’ (2017) 12(157-158) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 63, 66-69; Yargıtay’ın eski kararları hakkında bkz., Ekşi (n 17) 306-308; Pürselim ve Yöney (n 17) 16-18; Ersen Perçin, ‘Gereğe’ (n 17) 77.

115 Nomer, *Devletler Hususî* (n 2) 521; Nomer, *Usûl* (n 2) 187; Çelikel ve Erdem (n 2) 775-776; Ekşi (n 17) 313; Güngör (n 17) 304; Güven (n 2) 151; Şensöz Malkoç (n 19) 401; Ruhi, *Boşanma* (n 70) 85; Demirkol (n 114) 62-91; Ersen Perçin, ‘Gereğe’ (n 17) 84.

116 Nomer, *Devletler Hususî* s. 522; Nomer, *Usûl* (n 2) 187; Ergin Nomer, ‘Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde “Gereğe” (2011) 10(1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9, 12, (“Gereğe”).

117 Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kanun Numarası: 6100, Kabul Tarihi: 12.01.2011, RG 04.01.2011/26836.

118 Nomer, ‘Gereğe’ (n 116) 14-15; Doğan, Yılmaz ve Ayhan İzmirli (n 36) 137.

sürmekle birlikte, bu durumun kamu düzeni denetimine imkân vermemesi halinde tanıma-tenfizden reddedilebileceğini savunmaktadırlar¹¹⁹. Yabancı mahkeme ilâmının kendi hukukuna göre gerekçesiz olması teknik olarak kamu düzenine açıkça aykırılık doğurmamalı, bu durumun ihlâl oluşturup oluşturmadığı ayrıca incelenmelidir¹²⁰. Yabancı ilâmın gerekçesiz olması temel savunma hakkının ihlâli; daha net bir ifadeyle temel hak ve özgürlüklerin ihlâli sonucunu doğuruyorsa kamu düzenine aykırılık kapsamında değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır¹²¹.

Diğer bazı yazarlar¹²² ise yabancı mahkeme kararının gerekçesinin bulunmamasını, Anayasa madde 141/III'te yer alan, “*Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli yazılır.*” temel prensibi uyarınca kamu düzenine açıkça aykırılık taşıdığını iddia etmektedir¹²³. Buna göre gerekçe hakkı, adil yargılanma hakkının bir parçası olarak kabul edilmekte ve gerekçesiz yabancı mahkeme kararlarının kamu düzenine aykırı olduğunu belirtilmektedir¹²⁴.

Kanımızca gerekçenin yokluğunun Türk hukukundaki vazgeçilmez değerlerle çatışıp çatışmadığına göre değerlendirme yapmak gerekmektedir. Bu kapsamda gerekçe hakkı, anayasal bir hak ile koruma altına alınmıştır ve AİHS'de düzenlenen hakların himaye edilip edilmediğinin en önemli güvencelerindendir. AİHM de *Nedzela v. France* kararında¹²⁵, mahkemelerin gerekçe gösterme

119 Sakmar (n 63) 78-79; Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 20) 743-744. *Pürselim/Yöney*'e göre, gerekçesiz bir kararın tanınması veya tenfizi talebiyle karşılaşan hâkimlerin somut olayın koşullarına göre değerlendirme yapmaları en uygun çözümdür. Pürselim ve Yöney (n 17) 27-28. Büyükalp Sarıöz (n 110) 525.

120 Demirkol (n 114) 72.

121 Güven (n 2) 155. *Demirkol* da gerekçesiz yabancı mahkeme kararlarının doğrudan kamu düzeni müdahalesini gerektirmediğini belirtmektedir. Yazar gerekçesini ABAD'ın *Trade Agency Ltd v. Seramico Investment* Kararı'na dayandırmaktadır. Bu karara göre AB'ye üye devletlerce verilen gerekçesiz kararlar adil yargılanma hakkını açıkça ihlâl etmediği müddetçe diğer üye devletlerde tenfiz edilebilecektir. Böylece tamamı AİHS'ne taraf devletlerin hukukuna göre, gerekçesiz mahkeme kararlarının tek başına adil yargılama ve mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmediği ifade edilmektedir. Demirkol (n 114) 76-77. Ayrıca karar için bkz., Pürselim ve Yöney (n 17) 13-14.

122 Şanlı, *Ticari Akitler* (n 2) 294-298, dpn. 378; Şanlı, Esen ve Ataman-Figanmeşe (n 2) 690, dpn. 497; Köle (n 24), 45-46, dpn. 21; Tarman (n 56) 812-813; Arslan (n 68) 779; Emre Esen, 'Alman Hukukunda İhtarlı Basit Dava Usûlü (Mahnvermahfen) Çerçevesinde Verilen Kararların Türk Hukukunda Tenfizi' (2007) 27(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 21, 71-72.

123 *Nomer*'e göre, böyle bir anlayış Türk Anayasası'nda yer alan yargılama hukukuna ait kuralların yabancı mahkemeler tarafından uygulanmasını istemek veya Türk yargılama usûlü kurallarının uygulama alanını yabancı ülkelere de yaymak anlamına geleceğini, bunun milletlerarası hukuk ve milletlerarası usûl hukuku açısından kabul edilemeyeceğini belirtmektedir. Nomer, 'Gerekçe' (n 116) 15. *Özel/Erkan/Pürselim/Karaca*, Anayasa maddde 141/III'te yer alan “*bütün mahkemeler*” ifadesi ile sadece Türk mahkemelerinin kastedildiğini; zira yabancı mahkeme kararının verildiği ülkenin usûl hukuku kurallarına tabi olduğunu ifade etmektedirler. Özel, Erkan, Pürselim ve Karaca (n 20) 741.

124 Ersen Perçin, 'Gerekçe' (n 17) 81-83; Burak Huysal, 'Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Milletlerarası Özel Hukuk'a İlişkin Bazı Değerlendirmeler' iç Ayfer Uyanık Çavuşoğlu ve Zeynep Derya Tarman (edr), *Genç Milletlerarası Özel Hukukçular Konferansı* (Oniki Levha, 2014) 74, ('Adil Yargılanma'); Bilgin Tiryakioğlu, 'Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzenine Aykırılık' iç Süheylâ Balkar Bozkurt (edr), *Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Güncel Gelişmeler* (Oniki Levha Yayınları 2016) 91, ('Kamu Düzenine Aykırılık'). *Demir Gökyayla*, gerekçesiz yabancı mahkeme kararlarının kamu düzenine uygun kabul edilmemesi gerektiği düşüncesinin gerekçesini Anayasa madde 141'in ihlâline değil, doğrudan adil yargılanma hakkına aykırılığa dayandırmaktadır. Cemile Demir Gökyayla, 'Yeni Yargıtay Kararları Işığında Gerekçesiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (2013) 9(105-106) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi 7, 21 ('Gerekçe').

125 *Nedzela v. France* App No 73695/03 (ECTHR, 27 July 2006), paras. 15. AİHM'in bu konudaki kararları ve değerlendirmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Arslan (n 68) 614-625.

yükümlülüklerini adil yargılanma hakkının belirli bir yönü olan erişim hakkının güvence altına alınmasını sağlayan bir araç olduğuna karar vermiştir¹²⁶.

Mahkeme kararlarının gerekçeli olması, AİHS madde 6'da düzenlenen adil yargılanma hakkının doğrudan etkisinin sonucudur¹²⁷. Yabancı mahkeme kararlarının gerekçeli olma zorunluluğu ise hükmün dolaylı etkisidir ki gerekçenin bulunmaması tanıma-tenfiz reddi yükümlülüğü getirmektedir¹²⁸. Bu konuda AİHM'in *Pellegrini v. Italy* kararının¹²⁹, tanıma-tenfiz aşamasında yabancı mahkemenin madde 6'ya uygun yargılama yapıp yapmadığını inceleme yükümlülüğü¹³⁰ getirmesi açısından önem taşımaktadır¹³¹. Zira AİHM içtihatları kapsamında da "gerekçe" adil yargılanma hakkının bir unsuru kabul edildiğinden, gerekçesiz mahkeme kararlarının tanıma-tenfizinin mümkün olamayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır¹³².

Bu meseleyi çalışma konumuz açısından değerlendirecek olursak, yabancı mahkeme kararının tanınacak veya tenfiz edilecek kısmı hüküm fıkrası olsa da hüküm fıkrası tek başına kamu düzenine aykırılığın tespitinde yetersiz kalabilmektedir¹³³. Çocuğun yüksek menfaatinin korunup korunmadığı, AİHS ile AİHM tarafından koruma altına alınan hakların teminat altına alınıp alınmadıkları gibi hususlar gerekçe aracılığıyla tespit edilecektir. Daha net bir ifadeyle, kamu düzeni müdahalesi ile beklenen menfaatin korunması kapsamında davanın esasına girme yasağının hangi durumlarda istisna tanınacağına tespiti açısından gerekçenin varlığı zaruri olarak görülmelidir.

Ayrıca gerekçe, kararın Türkiye'deki muhtemel hukukî sonuçları ile doğrudan bağlantılıdır ve bu nedenle de başlı başına adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından birini de oluşturmaktadır. Gerekçe ile mahkemeler, kararın dayandığı hususlara ilişkin olarak davanın tüm taraflarının bilgilendirilmesini de sağlarlar. Gerekçenin olmaması muhtemel ve yerinde itirazların göz ardı edilmesi nedeniyle ilgililerin yabancı hukuk düzeni içinde de olsa etkin olarak kanun yoluna başvurma hakkını kullanabilmelerini engelleyebilecektir. Dolayısıyla da gerekçenin yokluğu adil yargılanma hakkını etkileyecektir.

Sonuç olarak her ne kadar Yargıtay'ın 2012 tarihli İçtihadı Bileştirme Kararı'na göre pratik bir anlamı olmasa da gerekçe adil yargılama hakkının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle kanımızca yokluğunun kamu düzeni kapsamında tanıma-tenfiz engeli olarak kabul edilmesi yerinde olurdu.

126 AİHM'in bu konudaki yaklaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Arslan (n 68) 614-625.

127 Cuniberti (n 14) 29.

128 Cuniberti (n 14) 30.

129 Bkz. Yuk. dpn. 105.

130 *Pellegrini v. Italy*, paras. 40.

131 Cuniberti (n 14) 31.

132 Aynı yönde bkz., Ersen Perçin, 'Gerekçe' (n 17) 82; Arslan (n 68) 770.

133 Tiryakioğlu, 'Kamu Düzenine Aykırılık' (n 124) 86.

4. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Yer Alan Yargılamanın Yenilenmesi Sebebinin Varlığı

Yabancı mahkeme hükmünde yargılamanın yenilenmesi sebeplerinin varlığının davanın esasına girme yasağı kapsamında incelenip incelenemeyeceği tartışma konusu olmuştur. Bazı yazarlar, yargılamanın yenilenmesi sebeplerinden birinin ortaya çıkması halinde kamu düzenine açıkça aykırılık nedeniyle yabancı mahkeme hükmünün tanıma-tenfizinin reddedilebileceğini kabul etmektedirler¹³⁴. Bazıları ise davanın esasına girme yasağının buna engel olduğunu; ancak kararın verildiği ülkede yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilmiş ve bu konuda bir karar alınmışsa, bu kararın ileri sürülerek ilâmın yerine getirilmesine engel bir sebebin varlığı nedeniyle tanıma-tenfizin engellenebileceğini ileri sürmektedirler¹³⁵.

Kanımızca yargılamanın yapıldığı yer hukukunda yargılamanın yenilenmesi sebeplerinden birinin bulunması MÖHUK madde 55/II anlamında kararın yerine getirilmesine engel bir sebep olacaktır¹³⁶. Aynı şekilde yargılamanın yapıldığı yer hukukunda yer almasa bile Türk hukukundaki sebeplerden birinin varlığı halinde de kamu düzenine açıkça aykırılık söz konusu olmalıdır. Bu sebeplerin tespiti noktasında istisnâ olarak davanın esasına girilebileceği düşüncesindeyiz. Aksi takdirde aynı yargılamanın yenilenmesi sebebi Türk mahkemelerinden alınan bir kararın bozulma sebebi olarak kabul edilebilecekken, yabancı mahkeme kararının aynı sebepten ötürü tanıma-tenfizinin reddedilememesi; hatta diğer şartların varlığı halinde Türk hukukunda hukukî sonuç doğurması iç karar ahenginin adaletsiz ve dengesiz bir biçimde sarsılmasına sebep olacaktır.

Bu bağlamda, mahkemenin kanuna uygun olarak teşekkül etmemiş olması; davaya bakması yasak olan yahut hakkındaki ret talebi, merciince kesin olarak kabul edilen hâkimin karar vermiş veya karara katılmış bulunması; vekil veya temsilci olmayan kimselerin huzuruyla davanın görülmüş ve karara bağlanmış olması; yargılama sırasında, aleyhine hüküm verilen tarafın elinde olmayan nedenlerle elde edilemeyen bir belgenin, kararın verilmesinden sonra ele geçirilmiş olması; karara esas alınan senedin sahteliğine karar verilmiş veya senedin sahte olduğunun mahkeme veya resmî makam önünde ikrar edilmiş olması; ifadesi karara esas alınan tanığın, karardan sonra yalan tanıklık yaptığının sabit olması; bilirkişi veya tercümanın, hükme esas alınan husus hakkında kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu sabit olması; lehine karar verilen tarafın, karara esas alınan yemini yalan yere ettiğinin, ikrar veya yazılı delille sabit olması; karara esas alınan bir hükmün, kesinleşmiş başka bir hükümle ortadan kalkmış olması; lehine karar verilen tarafın, karara tesir eden hileli bir davranışta bulunmuş olması; bir dava sonunda verilen hükmün kesinleşmesinden sonra tarafları, konusu ve sebebi aynı olan ikinci davada, öncekine aykırı bir hüküm verilmiş ve bu hükmün de kesinleşmiş olması; kararın, AİHS'nin veya ek protokollerin ihlâli suretiyle verilmesi, AİHM'in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya karar aleyhine AİHM'ne yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi HMK madde 375'te

134 Akıncı (n 31) 209; Çelikel ve Erdem (n 2) 766-767. Öğretide bazı yazarlar ilâmı veren devlet hukukunda özel yargılama yollarına gitmek mümkün değilse yargılamanın yenilenmesi sebeplerinin kamu düzenine açıkça aykırılık teşkil edeceğini kabul etmektedir. Aksi halde, tanıma-tenfizin reddedilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Şensöz Malkoç (n 19) 463.

135 Tiryakioğlu, *Boşanma* (n 27) 92-93.

136 Aynı yönde bkz., Demir Gökyayla, *Kamu Düzeni* (n 16) 229.

yargılamanın iadesi sebebi olarak sayılmaktadır. Bu sebeplerin varlığının tanıma-tenfiz sırasında iddia edilebilmesi veya yeni delillerin ibrazının kabul edilmesi ve davanın esasına girme yasağının buna engel olmaması gerektiği düşüncesindeyiz.

SONUÇ

MÖHUK madde 54/c'de tanıma-tenfiz şartı olarak kabul edilen kamu düzeni açıkça aykırı olmama hükmü, yabancı ilâmlara Türk hukukunda sonuç bağlanmasının reddine ilişkin en fazla başvuru gereklilerdendir. Temel gayesi, Türk hukuk düzeninin ve değerlerinin, toplumun genel yapısının temini ve korunması olan bu engel, yabancı mahkeme kararlarının hüküm fıkrası; yani sonuçları ile doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle de davanın esasına girme yasağı benimsenmektedir.

Diğer yandan kamu düzeni denetimi ile davanın esasına girme yasağının birbiriyle çatıştığı durumlar da söz konusu olabilmektedir. Yukarıda genel olarak ele almaya çalıştığımız temel değerlerin ve kuralların Türk hukuk sisteminin özünü oluşturduğu ve dolayısıyla bu kurallara aykırı yabancı ilâmlara davanın esasına girme yasağı sebebiyle hukukî sonuç bağlanmasının kamu düzeninin olağan amacı, sebebi ve mahiyeti ile bağdaşmayacağı iddiası çalışmamızın ana tezini oluşturmaktadır. Genel olarak söz konusu prensipleri maddeler halinde saymak mümkün olmayabilir. Zira hukuk dinamik bir düzendir ve yavaş da olsa sürekli değişmektedir. Yine de davanın esasına girme yasağının istisnasını oluşturarak, yabancı mahkeme kararının içeriğini tetkik edebilme imkânının tanınabileceği durumlar şu şekilde sıralanabilir:

- i. Türk hukukunda da yürürlükte olan AİHS ile temin ve muhafaza edilen temel hak ve özgürlüklere ilişkin maddi ve usulî kurallara aykırı yabancı ilâmlar,
- ii. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Anayasa ile düzenlenen çocuğun yüksek yararı ilkesini ihlâl eden yabancı velâyet, nafaka ve kişisel ilişki kurma kararları,
- iii. Fiilen icrası olmasa bile kamu hukuku niteliği taşıyan müdahaleci normlara aykırı yabancı ilâmlar ile vazgeçilmez temel değerleri düzenleyen özel hukuka ilişkin müdahaleci normlara aykırı yabancı mahkeme kararları,
- iv. Zayıf tarafın korunması esasına aykırı yabancı mahkeme kararlarıyla,
- v. Gerek kendi hukukunda gerekse de Türk hukukunda yer alan yargılamanın yenilenmesi sebeplerinin var olduğu yabancı mahkeme hükümleri kamu düzenine açıkça aykırı kabul edilmelidir. Bu yönde yapılacak incelemenin davanın esasına girme yasağından istisna tutulması gerektiği kanısındayız. Daha net bir ifadeyle, kamu düzeni denetimi ile sınırlı olmak kaydı ile yabancı hâkimin ulaştığı sonuç muhakeme edilerek delillerin değerlendirilip esasa ve usûle uygulanacak hukukun yerindeliği söz konusu durumların varlığı halinde mümkün olabilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu C, 'Have Turkish Court Started to Enforce Foreign Joint Custody Judgements?' (2022) 71 *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul* 1-26.
- Akıncı Z ve Demir Gökyayla C, *Milletlerarası Aile Hukuku* (Vedat 2010).
- Arat T, 'Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (1964) 21(1-4) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 421-527.
- Arslan İ, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Milletlerarası Özel Hukuka Etkisi*, (Adalet, 2019).
- Aygül M, 'Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Davalarında Bazı Usûl Hukuku Problemleri' (2011) 31(2) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 83-121.
- Bayata Canary A, 'Why Not Enforce? A Critical Analysis Of The Refusal To Enforce Foreign Joint Custody Judgments In Turkish Courts' (2013) 27(3) *International Journal of Law, Policy and the Family*, 310-331.
- Biagioni G, 'Avotins v. Latvia. The Uneasy Balance Between Mutual Recognition of Judgments and Protection of Fundamental Rights' (2016) 1(2) *Europeans Papers* 579-596.
- Büyükalp Sarıöz İ, *Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usûl Hukuku Üzerinde Etkileri* (Oniki Levha Yayınları 2018).
- Can H ve Tuna E, *Milletlerarası Usul Hukuku* (3. Bası, Adalet 2022).
- Cuniberti G, 'The Recognition of Foreign Judgments Lacking Reasons In Europe, Access To Justice, Foreign Court Avoidance, And Efficiency' (2008) 57(1) *International and Comparative Law Quaterly* 25-52.
- Çalışkan Y ve Çalışkan Z, '2 Temmuz 2019 Tarihli Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Lahey Anlaşmasının Değerlendirilmesi' (2020) 40(2) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* (Prof. Dr. Cemal Şanlı'ya Armağan) 231-245.
- Çelikel A ve Erdem B, *Milletlerarası Özel Hukuk* (17. Bası, Beta 2021).
- Demir Gökyayla C, 'Tahkimde Adil Yargılanma Hakkı-Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Kamu Düzeni' iç Ziya Akıncı ve Yasin Ekmen (edr), *Tahkimde Hukuk Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkı* (Oniki Levha Yayınları 2022), s. 65-81, (Adil Yargılanma).
- Demir Gökyayla C, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni* (Seçkin 2001), (*Kamu Düzeni*).
- Demir Gökyayla C, 'Yeni Yargıtay Kararları Işığında Gereksiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (2013) 9(105-106) *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, 7-42 ('Gerekçe').
- Demirkol B, 'Gereksiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizi' (2017) 12(157-158) *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63-91.
- Doğan V, Yılmaz A Ç ve Ayhan İzmirli L, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9. Bası, Savaş 2023).
- Ekşi N, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (2. Bası, Beta 2020).
- Ersen Perçin G ve Baytaroğlu D, 'Public Order Intervention On The Recognition And Enforcement of Foreign Court Decisions' (2019) 4(2) *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 303, 336.
- Ersen Perçin G, 'Gereksiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Engeli' (2015) 1(1) *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 61-86, ('Gerekçe').
- Ersen Perçin G, *Milletlerarası Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı* (Oniki Levha 2023), (*Hukuki Dinlenilme Hakkı*).
- Esen E, 'Alman Hukukunda İhtarlı Basit Dava Usûlü (Mahnvermahfen) Çerçevesinde Verilen Kararların Türk Hukukunda Tenfizi' (2007) 27(1-2) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 21-80.

- Fawcett J and Carruthers J M, *Cheshire, North & Fawcett Private International Law* (Oxford University Press 2008).
- Güngör G, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (3. Bası Yetkin 2022).
- Gürzumar A, 'Türk Devletler Özel Hukuku Açısından Boşanma Davalarında Kamu Düzeninin Etkileri' (1994) 14(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (Prof. Dr. Vedat Raşit Seviğe Armağan) 21-54.
- Güven P, *Tanım-Tenfiz, Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi* (Yetkin 2013).
- Huysal B, 'Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Milletlerarası Özel Hukuk'a İlişkin Bazı Değerlendirmeler' iç Ayfer Uyanık Çavuşoğlu ve Zeynep Derya Tarman (edr), *Genç Milletlerarası Özel Hukukçular Konferansı* (Oniki Levha, 2014), ('Adil Yargılanma').
- Huysal B, *Devletler Özel Hukukunda Velâyet* (Legal 2005), (*Velâyet*).
- Korkmaz A H, *Tanım-Tenfiz Hukukunda Yeni Eğilimler, 2 Temmuz 2019 Tarihli Hukuki veya Ticari Konularda Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında La Haye Sözleşmesi* (Oniki Levha 2021).
- Köle M, 'Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Usûl' (2016) 21(34) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 39, 98.
- Nomer E, *Devletler Hususî Hukuku* (23. Bası, Beta 2021), (*Devletler Hususî*).
- Nomer E, *Milletlerarası Usûl Hukuku* (2. Bası, Beta 2018), (*Usûl*).
- Nomer E, 'Rızaî Boşanma ve Kamu Düzeni' (1984) 4(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 94-98, ('Rızaî Boşanma').
- Nomer E, 'Suudi Arabistan Hukukuna Göre Talâk ve Türkiye'de Tanınması' (1991) 65(7-8-9) İBD 501 vd.
- Nomer E, 'Yabancı Mahkeme Kararlarının Tenfizinde "Gerekeç"' (2011) 10(1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9-16, ('Gerekeç').
- Özdemir Kocacakal H, *Doğrudan Uygulanan Kurallar ve Sözleşmeler Üzerinde Etkileri* (Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2001).
- Özel S, Erkan M, Pürselim H S ve Karaca H A, *Milletlerarası Özel Hukuk* (Oniki Levha 2022).
- Özkan I ve Tütüncübaşı U, *Uluslararası Usûl Hukuku* (Adalet 2020).
- Öztekin Gelgel G, 'Recognition and Enforcement of Foreign Court Judgments Within The Framework of The Application The Supreme Court of Appeals' iç Rayegan Kender ve Samim Ünal (edr), *Prof. Dr. Tahir Çağ'a'nın Anısına Armağan* (Beta 2001).
- Öztekin Gelgel G, 'Türk Devletler Özel Hukukunda Velâyet ve Vesayet Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Bazı Problemler' (2015) 35(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 107-138 ('Velâyet ve Vesayet').
- Partalçı R, 'Yabancı Devletler Alınan Velâyet Kararlarının Tenfizi' (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2014).
- Pürselim H S ve Yöney C, 'Türk Hukukunda Gerekeçsiz Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (2022) 42(1) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 1-34.
- Ruhi A C, 'Talâk ve Türk Kamu Düzeni' (Mart 2002) (1) e-akademi-Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi <<http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=Tal%E2k%20ve%20T%FCrk%20Kamu%20D%FCzeni&kimlik=667840882&url=makaleler/acruhi-1.htm>> Erişim Tarihi 23.08.2023, ('Talâk').
- Ruhi A C, *Türk Hukukunda Yabancı Boşanma İlamlarının Tanınması ve Tenfizi* (Seçkin 2013), (*Boşanma*).
- Ruhi A C, *Türk Hukukunda Yabancı Nafaka İlamlarının Tenfizi* (Seçkin 2013), (*Nafaka*).

- Ruhi A C, 'Yabancı Ülke Mahkemelerinden Alınan Velâyet Konusundaki İllâmların Türkiye'de Tenfizi' (2003) 7(3-4) Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi 721-756, ('Velâyet').
- Sakmar A, *Yabancı İllâmların Türkiye'deki Sonuçları* (Fakülteler Matbaası 1983).
- Stone P, *Private International Law* (Edward Elgar Publishing 2010).
- Süral C, 'Avrupa Birliği Usûl Hukuku' iç Ceyda Süral ve Uğur Tütüncübaşı (edr), *Avrupa Birliği Devletler Özel Hukuku* (Adalet 2016).
- Süral Efeçinar C, 'Possible Ratification of the Hague Convention by Turkey and Its Effects to the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments' (2020) 40 (2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni (Prof. Dr. Cemal Şanlı'ya Armağan) 775-798.
- Süzen B, 'Yabancı Mahkemelerden Verilen Birlikte Velâyet Kararlarının Tenfizi' (2015) 10(134-135) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 27-52.
- Şanlı C, 'Türk Hukukunda Çocukların Velâyetine ve Korunmasına İlişkin Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (1996) 16(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 71-82 ('Velâyet').
- Şanlı C, Esen E ve Ataman-Figanmeşe İnci, *Milletlerarası Özel Hukuk* (10. Bası, Beta 2023).
- Şanlı C, *Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları* (Beta, 2019), (*Ticari Akitler*).
- Şensöz Malkoç E, *Aile Hukukuna İlişkin Yabancı Kararların Tanınması* (Oniki Levha 2017).
- Tarman Z D ve Önay I, 'Milletlerarası Evlât Edinme Hukukunda Kamu Düzeni Engeli' (2011) 60(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 331-366.
- Tarman Z D, 'Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Türkiye'de Tenfiz Edilmesinde Karşılaşılan Sorunlara İlişkin Tespitler' (2017) 37(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 798-820.
- Tekinalp G, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usûl Kuralları* (Vedat Kitapçılık 2020).
- Tiryakioğlu B, 'Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzenine Aykırılık' iç Süheylâ Balkar Bozkurt (edr), *Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Güncel Gelişmeler* (Oniki Levha Yayınları 2016), ('Kamu Düzenine Aykırılık').
- Tiryakioğlu B, *Yabancı Boşanma Kararlarının Türkiye'de Tanınması ve Tenfizi* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1996), (*Boşanma*).
- Tütüncübaşı U, 'Türk Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Alman Hukukunda Yabancı Yargı Kararlarının Tanınması ve Tenfizi' (2016) 16 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan) 1525-1551.
- Uyanık Çavuşoğlu A, *Türk Milletlerarası Özel Hukukunda Boşanma* (Beta 2006).
- Vanleenhove C, 'Normative Framework For The Enforcement Of U.S. Punitive Damages In The European Union, Transforming The Traditional 'No Pasarán!' (2016) 41 Vermont Law Review 347-403.
- Weller M, 'Mutual Trust, In Search of The Future of European Union Private International Law' (2015) 11(1) Journal of Private International Law 64-102.